

Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser

– Elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed

Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser
– *Elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed*
Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM, 2007

Rapporten, med tilhørende bilag, er udarbejdet for DCUM af konsulenterne Camilla Kølsen de Wit, Charlotte Wegener og Håkon Grunnet, Metode- og DokumentationsCentret, MDC, Århus Amt

Nærværende kvalitative undersøgelser er gennemført af konsulenterne Camilla Kølsen de Wit, Charlotte Wegener og Håkon Grunnet, MDC, Århus Amt, i efteråret 2006 på 14 ungdomsuddannelser i Øst- og Midtjylland

Tak til de implicerede elever, lærere, ledere, skoler og eksperter, der har deltaget i undersøgelsen

Undersøgelseskoncept og rapportstruktur er udviklet af arbejdsgruppen: Konsulenterne Camilla Kølsen de Wit, Charlotte Wegener, Håkon Grunnet, MDC, konsulenterne Ulla Kjærvang, Charlotte Sandberg Christensen, Mia Malmstrøm, Karin Møller Villumsen og Centerleder Ole Juhl, DCUM

Redaktør: Konsulent Karin Møller Villumsen, DCUM

Ansvarshavende: Centerleder Ole Juhl, DCUM

Henvendelser vedrørende rapporten kan rettes til dcum@dcum.dk

Grafik og layout: Jørn Rasmussen,
www.grafiskdesign.nu

Tryk: Prinofodjurs, www.prinofodjurs.dk

1500 eksemplarer

Pris i løssalg 75,- kr.

Bestilles på www.dcum.dk/butikken

Alle ungdomsuddannelser modtager ét gratis eksemplar af rapporten.

Rapporten og diverse bilag kan også hentes elektronisk på www.dcum.dk/undervisningsmiljoe/publikationer

ISBN 87-92007-06-6

dcum.

Dansk Center for Undervisningsmiljø • Danish Centre of Educational Environment
www.dcum.dk • dcum@dcum.dk • tlf. +45 722 654 00 • fax +45 722 654 01
Postboks 2077 • Blommevej 40 • DK - 8900 Randers

Indhold

Resume	4	Kapitel 5: Hvordan arbejder skolerne med udvikling af undervisningsmiljøet?	45
Det mener eleverne	4	På skoleniveau	45
Det mener lærerne og lederne	5	På teamniveau	46
Indledning	6	På elevniveau	47
Læsevejledning	6	Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser	48
Del I Undervisningsmiljøer		Særlige forhold på vekseluddannelserne	49
Kapitel 1: Hvad påvirker elevernes trivsel?	9	Særlige forhold på produktionsskolerne	49
Mobning og konflikter	9	Kapitel 6: Hvad arbejder skolerne med i undervisningsmiljøet?	51
Omgangstone og regler	10	På skoleniveau – strategiske tiltag	51
Fællesskab	11	På teamniveau – faglige tiltag	52
Gensidig respekt	12	På elevniveau – Frivillige aktiviteter og skolemiljø	53
Fastholdelsesstrategier	13	Del II Beslutningsgrundlag	
Synlige lærere	13	Kapitel 7: Hvilken støtte vil skolerne gerne have fra DCUM?	56
De fysiske rammer og trivsel	14	Vejledning og undervisningsformer	56
Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser	17	Håndtering af undervisningsmiljøundersøgelser	56
Særlige forhold på vekseluddannelserne	18	Kontakten mellem DCUM og skolerne	58
Særlige forhold på produktionsskolerne	20	Særlige ønsker fra de gymnasiale uddannelser	57
Kapitel 2: Hvad påvirker elevernes læring?	23	Særlige ønsker fra vekseluddannelserne	57
Gensidig respekt	23	Særlige ønsker fra produktionsskolerne	58
Lærerens faglige og pædagogiske kompetencer	24	Kapitel 8: Forslag til indsatsområder for DCUM	59
Faglig støtte	24	Ikke børn, men unge voksne	59
Variation i arbejdsformerne	25	Ikke pædagoger, men faglærere, der savner flere værktøjer	59
Klasseundervisning og gruppearbejde	25	Kapitel 9: Konkrete forslag til udvikling af inspirationsmaterialer	62
Lektiecafe	26	Inspirationsmaterialer, der vedrører trivsel	62
De fysiske rammer og læring	26	Inspirationsmaterialer, der vedrører læring	63
Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser	29	Inspirationsmaterialer, der vedrører sundhed	64
Særlige forhold på vekseluddannelserne	30	Inspirationsmaterialer, der vedrører sikkerhed	64
Særlige forhold på produktionsskolerne	32	Kapitel 10: Opsummering og perspektivering	65
Kapitel 3: Hvad påvirker elevernes sundhed?	35	Trivsel	66
Kantineforhold	35	Læring	67
Motion og idrætsfaciliteter	36	Sundhed	68
Rygning	36	Sikkerhed	68
Ansvar	37		
De fysiske rammer og sundhed	37		
Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser	38		
Særlige forhold på vekseluddannelserne	39		
Særlige forhold på produktionsskolerne	40		
Kapitel 4: Hvad påvirker elevernes sikkerhed?	43		
Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser	43		
Særlige forhold på vekseluddannelserne	43		
Særlige forhold på produktionsskolerne	44		

■ Undersøgelsen *Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser – Elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed* er en kvalitativ undersøgelse, der belyser, hvorledes undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne påvirker elevernes læring, trivsel, sundhed og sikkerhed. I Indledningen og metodeafsnittet (bilag 4)¹⁾ gennemgås undersøgelsens sigte, undersøgelsesdesign og -metode nøjere.

Her følger et kort resume af de vigtigste resultater af undersøgelsen.

Der er en overraskende lighed i udsagnene om undervisningsmiljøet fra aktørerne på de forskellige ungdomsuddannelser. Uddannelserne har naturligvis forskelligt fokus og sammensætning og forskellige elevgrundlag som udgangspunkt, men alligevel er der på tværs af uddannelserne stor enighed om, hvilke faktorer i undervisningsmiljøet, der fremmer og hæmmer elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed. Der kan således ikke herske tvivl om, at det centrale i undervisningsmiljøet er dets påvirkning på elevernes trivsel og læring, uanset hvilken ungdomsuddannelse, der er tale om.

Undersøgelsen viser også, at elevernes opfattelse af undervisningsmiljøet er bredere og mere rummelig end lærernes og ledernes opfattelse af undervisningsmiljøet. Nedenfor er elevernes perspektiv og lærernes/ledelsens perspektiver anført i hovedtræk.

Det mener eleverne

At have det godt med kammerater og lærere og at lære noget er overordnet det vigtigste for

eleverne, og de to forhold – trivsel og læring – spiller sammen og påvirker hinanden. Hvis eleverne trives, oplever de også at kunne lære noget, mens mange elever også nævner det at lære noget som en forudsætning for at trives. Eleverne siger samstemmende, at det sociale er vigtigere end de fysiske rammer.

Venskaber og gode relationer i skolen er vigtige for eleverne, fordi de har nogle at snakke med i pauserne og kan arbejde godt sammen med flere forskellige i undervisningen. Når de har venner, og der er en god stemning, har de lyst til at komme i skole og lyst til at deltage i undervisningen og lære noget. Når eleverne går i en god klasse med en god omgangstone, er de ikke bange for at sige noget, og der er fokus på undervisningen og ikke på problemer. En god omgangstone forebygger mobning og gør det nemmere at håndtere eventuelle problemer, mener både lærere og elever.

Det er meget vigtigt for eleverne, at de føler sig set af lærerne. Dette at 'blive set' handler dels om, at lærerne viser interesse for eleven som person, dels at lærerne hjælper eleverne med det faglige både i og uden for undervisningen.

Eleverne lægger meget mærke til, om lærerne er engagerede, kan lide at undervise og kan lide eleverne. Den gode undervisning består af en lærer, der er dygtig til sit fag og kan formidle det på en spændende måde, så eleverne får passende udfordringer.

Desuden er varierede arbejdsformer vigtig for elevernes motivation; klasseundervisning

¹⁾ Se alle billagene på www.dcum.dk/undervisningsmiljoe/publikationer

skal afveksles med gruppearbejde eller praktisk arbejde, hvor eleverne oplever at være mere aktive. Ro og mulighed for at arbejde uforstyrret – alene eller i gruppe er meget vigtigt. Mange elever fremhæver arbejdsro både i klassen og i fællesarealer som afgørende for deres læring.

De fysiske rammer bliver især vigtige, når noget ikke fungerer. Især nævnes problemer med udluftning og regulering af temperaturen, hvilket kan give koncentrationsproblemer. Gamle bygninger eller dårlig vedligeholdelsesstandard synes ikke at være et problem, men eleverne bemærker omvendt, når en skole er flot. Nogle gange som 'for flot', i betydningen upersonlig, nærmest klinisk. En del elever synes, at der bliver gjort for lidt rent på toiletterne. Skoler med værksteder og laboratorier har de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger, og eleverne oplever at blive tilstrækkeligt informeret. Nogle skoler har dog ikke en handleplan ved brand, mens der på andre skoler hænger instruktioner i fællesarealerne.

Det mener lærerne og lederne

Lærerne og lederne vægter i højere grad end eleverne de fysiske rammer. Det fysisk/æstetiske og det sociale opfattes som to ligeværdige 'ben' på undervisningsmiljøet. På nybyggede og nyrenoverede skoler og skoler med en ny tilbygning nævnes gruppearbejdspladser og flotte fællesarealer som vigtige aspekter af undervisningsmiljøet. Dels fordi skolen giver optimale rammer for elevaktiverende arbejdsformer som gruppe- og projektarbejde, og dels fordi signalværdien forventes at

motivere eleverne til at passe godt på skolen og værdsætte den uddannelse, de er i gang med. Desuden giver optimale fysiske rammer overskud til at fokusere på det sociale og det faglige. Andre skoler profilerer sig på stemning og traditioner, men alle nævner vedligeholdelsen som et vigtigt signal.

Mange skoler gør en del ud af at skabe et ungdomsmiljø. Det kommer fysisk til udtryk i fx elevrum og udendørsfaciliteter, hvor eleverne kan hygge sig eller være fysisk aktive i pauserne. Nogle skoler satser på frivillige aktiviteter efter skoletid som et vigtigt element i deres fastholdelsesstrategi, mens andre mener, at fagligheden og uddannelsens anvendelighed er nok til at tiltrække og fastholde elever. Lærerne og lederne har stor opmærksomhed på fravær og frafald, og eleverne søges fastholdt gennem tæt kontakt samt sociale og faglige tiltag.

På mange skoler opleves et stigende fokus på relationen mellem læreren og den enkelte elev. En del af dette er indeholdt i kontaktlærerfunktionen, men også udover dette er lærerne bevidste om elevernes forventning om at 'blive set' og ønsker generelt at imødekomme det.

Skolerne har ikke mange problemer med mobning, men der er fokus på omgangstonen mellem eleverne, som i nogle klasser kan være hård. Lærere og ledere tænker i højere grad end eleverne på ansvarlighed og demokrati i forbindelse med det psykiske undervisningsmiljø, og dette søges styrket gennem inddragelse af elever i beslutninger og gennem aktiviteter på tværs af klasser og årgange.

■ Undersøgelsen afdækker, hvordan undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne påvirker elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed. Undersøgelsen er gennemført af Metode- og DokumentationsCentret på opdrag fra Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM, med det primære formål at skabe indsigt i ungdomsuddannelsernes undervisningsmiljø. På baggrund af undersøgelsen har DCUM efterfølgende mulighed for at lave indsatser over for ungdomsuddannelserne, som disse uddannelser selv opfatter som meningsfulde og nyttige.

Der er tale om en empirisk baseret undersøgelse ud fra aktørernes subjektive opfattelse af, hvad undervisningsmiljø er, og hvordan det påvirker elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed. Aktørerne er elever, lærere og ledere på 14 ungdomsuddannelser i Øst- og Midtjylland. I metodeafsnittet, bilag 4, beskrives undersøgelsens aktører, forløb og analysestrategi mere detaljeret.

- Undersøgelsen er udført fra maj 2006 til december 2006, med en interviewfase i september/oktober 2006
- Der deltager 14 ungdomsuddannelser fordelt på: 2 almene gymnasier, 2 tekniske gymnasier, 2 handelsgymnasier, 2 social- og sundhedsskoler, 2 tekniske skoler, 2 produktionsskoler samt 2 handelsskoler. Dvs. en blanding af uddannelser uden praktik, vekselluddannelser og afklarende uddannelser.
- På hver skole er der foretaget 6 elevinterviews á 30 minutters varighed samt et fokusgruppeinterview med lærere og ledere á 2 timers varighed
- På hver skole er der udført observationer af det fysiske undervisningsmiljø, der er inddraget i analyserne.

Gennem analyse af de mange kvalitative interviews giver rapporten et rigt billede af, hvordan ungdomsuddannelsernes aktører oplever deres undervisningsmiljø og påvirkningerne herfra på elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed. Der gives ligeledes et billede af, hvilke områder aktørerne på uddannelserne finder det vigtigt og interessant at arbejde med.

Det rige billede af undervisningsmiljøerne på ungdomsuddannelserne beskrives i rapportens del I og bruges i del II til at foreslå DCUM, på hvilke områder centret kan støtte ungdomsuddannelserne i deres arbejde med en videre udvikling af undervisningsmiljøet.

Læsevejledning

Rapporten er bygget op som fortællende billeder af undervisningsmiljøerne på ungdomsuddannelserne. Rapporten kan læses fra ende til anden, eller man kan vælge et tematisk fokus, som det gennemgås nedenfor. Det er også muligt at læse sig nærmere ind på uddannelsesstyperne inddelt efter gymnasier, vekselluddannelser (tekniske, merkantile og social- og sundhedsskoler) og afklarende uddannelser (produktionsskoler). Man kan vælge at læse mere specifikt om hvordan, skolerne arbejder med undervisningsmiljøet, eller man kan læse beslutningsgrundlaget med anbefalinger og perspektivering af arbejdet med undervisningsmiljø.

Del I Undervisningsmiljøet

Rapportens første *fire kapitler* er struktureret tematisk, dvs. der er fire temaer, som beskrives ensartet. Temaerne er, hvilke mekanismer i undervisningsmiljøet, der påvirker elevernes:

- Trivsel
- Læring
- Sundhed
- Sikkerhed

De tre aktørtyper – elever, lærere og ledere – optræder således ikke adskilt i afsnit for sig. Det betyder konkret, at man kan læse, hvad der påvirker fx elevernes læring, men ikke læse i et afgrænset afsnit, hvad hhv. elever eller lærere mener, påvirker elevernes læring.

Hvert tema repræsenterer en tematisk tværgående analyse af undersøgelsens materiale. Temaerne er underopdelt efter meningsgivende overskrifter, der er fremkommet undervejs i analyserne. Derefter følger for de tre første temaer om trivsel, læring og sundhed også afsnit om de fysiske rammers betydning for de enkelte temaer.

Fælles for alle fire temaer er, at de afsluttes med en opsamling af særlige forhold for de tre uddannelsestyper, hhv. gymnasiale uddannelser, vekseluddannelser samt afklarende uddannelsesforløb (produktionsskoler).

Kapitel 5 samler de udtalelser i interviewmaterialet, der handler om, hvordan skolerne arbejder med at udvikle undervisningsmiljøet, og *Kapitel 6* beskriver mere konkret hvad skolerne arbejder med. Begge kapitler er opdelt i henholdsvis skoleniveau, teamniveau og elevniveau og *kapitel 5* afsluttes endvidere med at beskrive særlige forhold for de tre uddannelsestyper.

Del II Beslutningsgrundlaget

Kapitel 7 beskriver skolernes ønsker og ideer til, hvordan DCUM kan støtte arbejdet med undervisningsmiljø.

I *kapitel 8* beskrives de overordnede forslag til indsatsområder og i *kapitel 9* samles forslag til indsatsområder i konkrete forslag til inspirationsmaterialer.

Kapitel 10 opsummerer og samler temaerne trivsel, læring, sundhed og sikkerhed med forslag til indsatsområder og perspektiverer disse i forhold til en generel udvikling på ungdomsuddannelserne.

På www.dcum.dk findes en række bilag:

- Bilag 1: Aktørernes mentale kort over undervisningsmiljøerne
- Bilag 2: De mentale kort
- Bilag 3: Perspektivering af indsatsområderne
- Bilag 4: Metode
- Bilag 5: Selektionskriterier
- Bilag 6: Spørgeguide til ekspert fokusgruppeinterview
- Bilag 7: Baggrundsmateriale
- Bilag 8: Spørgeguides
- Bilag 9: Inspirationsliste
- Bilag 10: Kodeskema for observation
- Bilag 11: Analysemodel
- Bilag 12: Kondenseringsmodel

DELLI

Trivsel

Hvad påvirker elevernes trivsel?

Eleverne siger, at de trives, når de oplever tryghed og accept i forholdet til de andre elever og lærerne, og når de oplever at lære noget og dermed 'komme videre'.

Mobning og konflikter

Mobning er ifølge både lærere og elever et meget mindre problem end i folkeskolen. Både lærere og elever siger dog, at der foregår mobning og udelukkelse i mere subtile former, som lærerne ikke ser og ikke har mulighed for at gribe ind overfor.

>> *Pigerne kan mobbe meget raffineret ved bare at hæve et øjenbryn. (Lærer)*

Lærere og elever mener samstemmende, at problemer imellem elever som oftest er samarbejdsproblemer og ikke mobning, og at problemerne opstår, fordi eleverne ikke kender hinanden. Derfor er aktiviteter og samarbejde på tværs af faste grupperinger, klasser og årgange et effektivt middel mod eventuelle problemer i elevgruppen.

Nogle lærere nævner, at alle klasser har nogle 'trælse elever, som lærerne ikke kan lide', og at lærerne har et stort ansvar for ikke at være med-mobbere. Det kan fx blive tydeligt på en studietur, hvor nogle elever hænger på læreren, fordi de ikke har nogle venner, og læreren bliver irriteret på disse elever.

I perioder og i nogle klasser er der grupper af elever, der kender hinanden fra tidligere eller er venner fra andre sammenhænge. Hvis disse grupper fungerer dårligt, kan det præge en klasse – og på små skoler – en hel skole. Lærerne på alle de repræsenterede uddannelsesstyper oplever, at mange elever har sociale og familiemæssige problemer, der fylder mere end mobning på skolen. Mange elever har desuden fritidsarbejde og et stort forbrug, som fylder mere tidsmæssigt og i deres bevidsthed end skolen.

På alle skolerne er der klare udmeldinger fra lærere og ledelse om, at mobning ikke tolereres. Eleverne mener, at lærerne skal slå hårdt ned på optræk til mobning, men at de også selv har et ansvar for at forsøge at løse problemerne. Når indsatsen mod mobning er et samarbejde mellem lærerne og eleverne, vurderer eleverne, at mobningen begrænses.

I konkrete tilfælde, hvor der finder mobning eller andre større konflikter sted, griber lærerne ind. Nogle lærere oplever at stå uden redskaber til at løse konflikterne, men siger samtidig, at de har god støtte i lærerteamet, hvor de sparrer med hinanden og kan lægge planer for, hvordan de håndterer det sociale i klassen. På nogle skoler deltager også ledelse og/eller studievejleder i teammøder. Nogle lærere efterlyser mere kollegial sparring, fx ved at man går med i hinandens timer, hvis der er konflikter i en klasse.

- *Nogle lærere på et gymnasium fortæller, at de har to klasser, som ikke trives – 'det er som om, de bare ikke kan lide hinanden.' Der kommer nedgørende bemærkninger i timerne, som kan være svære at gribe for læreren, fordi de er meget subtile. Ledelsen og lærerne har talt med enkelte elever, med pigegruppen og drengegruppen hver for sig og opstillet samværsregler, men indsatserne har ikke haft den ønskede effekt. En netop dimitteret 3.g havde tilsvarende problemer og var præget af stort frafald. Skolen vil gerne blive bedre til at håndtere vanskelige klasser fremover og ønsker, at skolen har et beredskab.*

Omgangstone og regler

Eleverne lægger meget vægt på, at der er en god omgangstone, hvor de kan snakke frit, og hvor der er plads til alle – også til sjov. Flere lærere siger også, at hvis de kan få en god tone i en klasse, så får de også en god klassekultur.

Læreren har stor indflydelse på omgangstonen, og eleverne vil gerne have, at lærerne sætter rammer for en god omgangstone, fx deltager i at opstille klassens regler. Eleverne har nemmere ved at efterleve regler, hvis de selv har været med til at lave dem, men det er nødvendigt med opfølgning, ellers glemmer de dem efterhånden. Regler for samvær og omgangstone gør eleverne trygge i klassen. En god omgangstone sikrer, at begyndende mobning og konflikter kan håndteres på en god måde.

- *På en skole fortæller lærerne, at fordi de generelt har en god omgangstone på skolen, har det været lettere at håndtere nogle indeklima-problemer.*

Skolerne har typisk nogle overordnede ordensregler, hvor det ofte er ledelsen, der melder ud om skolens forventninger til eleverne.

- *På en social- og sundhedsskole går souschefen rundt i alle klasser og gennemgår skolens værdigrundlag og taler med eleverne om, hvordan de skal omgås hinanden.*
- *På et alment gymnasium fortæller lærere og ledelse ligeledes, at rektor har meget fokus på respekt, og at hans holdning gennemsyrrer organisationen.*

Nogle lærere fremhæver, at de skal være håndhævere af ordensregler, hvilket gør, at eleverne stoler på lærerne og har tillid til dem. Lærerne mener, det er vigtigt for eleverne, at de ved, hvem der bestemmer.

- *Nogle lærere oplevede at blive talt meget grimt til af nogle elever, og efter at have lagt en fælles linie i lærerkollegiet om, at de ikke ville finde sig i det, blev det stoppet. Lærerne fortæller, at eleverne selv var kede af den grimme tone og derfor glade for, at lærerne håndhævede nogle ordensregler.*

Lærerne vil dog generelt helst ikke have mange ordensregler, men ønsker, at eleverne gennem deres tid på skolen lærer at afkode et værdisæt.

- *Lærerne på en handelsskole fortæller, at eleverne gennem afkodning af skolens værdisæt lærer at afkode praktikstedets værdisæt. Lærerne lægger vægt på at fremelske den ønskede adfærd ved at opstille indsatser som fx 'en god omgangstone' eller 'en god kollega'. På den måde undgår lærerne også at skulle håndhæve snævre adfærdsregler.*

Fællesskab

Fokus på fællesskabet styrker elevernes trivsel. Projekter af faglig karakter, faste studiegrupper og aktiviteter som fredagsbar og fester giver eleverne et tilhørsforhold til skolen, så de føler tryghed og glæde ved at komme på skolen. Når lærere og elever er sammen i andre sammenhænge end undervisningen, lærer de hinanden at kende 'som mennesker', og det forebygger mobning og drillerier. Eleverne får også mere lyst og interesse for det faglige, når de har oplevet læreren i andre sammenhænge, fx drukket en øl sammen i fredagsbaren.

- >> *Det er vigtigt, at skolen ikke bare er en fabrik, hvor man afleverer sine opgaver og får dem tjekket af læreren. (Elev)*

Derfor sætter eleverne også stor pris på introduktionsaktiviteter som hyttetur og fest, som giver dem en oplevelse af at høre til, og at skolen 'gør noget for dem'.

En anden måde at styrke fællesskabet på er gruppearbejde, og eleverne vil gerne sættes i grupper af lærerne i begyndelsen, så de prøver at arbejde sammen med forskellige og lærer hinanden at kende. Det kan imødegå klikedannelser og mobning, da de nemt kommer til at holde til i bestemte grupper, hvis det ikke tages op på klassen.

Eleverne lægger vægt på at have mere end én ven og at kunne arbejde sammen med flere forskellige, da man ellers er sårbar. Det er vigtigt, at klassekulturen er rummelig, så der er plads til alle, og man kan komme i skole, selvom man ikke er på toppen en dag.

- >> *Det kan være lige meget, at man er rigtig, rigtig klog, hvis man ikke har nogen venner. (Elev)*

Nogle elever oplever det som afgørende for deres følelse af at høre til, at de andre elever har samme mål, som de selv har.

- *Nogle handelsskoleelever fortæller, at de oplever at høre til på skolen, når de er sammen med andre elever, der tager uddannelsen for at komme ud i erhvervslivet. Når mange elever er usejriøse og kommer dumpende til timerne, kan man ikke føle, at man hører til.*

Gensidig respekt

Det er meget vigtigt for eleverne, at lærerne møder dem med respekt og ikke taler ned til dem, så de bliver bange for at stille spørgsmål, hvis der er noget, de ikke forstår. Når lærerne gennem det faglige viser eleverne, at de ikke er dumme, øges elevernes selvtillid. Eleverne værdsætter dialogen med lærerne og ønsker at indgå i en ligeværdig relation. Lærerne ser også dialogen som essentiel i deres forhold til eleverne, men nogle lærere ser dialogen som udelukkende faglig, mens andre oplever, at de er meget på banen i forhold til konflikter i klassen og individuelle problemer.

- *Lærerne på et handelsgymnasium fortæller, at hvis eleverne fx klager over meget uro i timerne, snakker lærerne med dem om, at de skal forsøge at formulere sig konstruktivt og også se på, hvordan de selv kan bidrage til, at der bliver mere ro. De holder også eleverne fast på, at de skal lytte til hinanden. Lærerne oplever, at tingene bliver løst i dialogen med eleverne, så de undgår skriftlige klager til ledelsen. De oplever også, at eleverne efterhånden bliver bedre til at lytte til hinanden.*

» *Det er det lange seje træk og ikke et stort projekt, der skal blæses op på Undervisningsministeriets hjemmeside. (Lærer)*

En del lærere oplever at bruge sig selv meget i relationen til eleverne, og de har meget fokus på at sætte grænser for kontakten. Andre ser sig selv som rent faglige rollemodeller og involverer sig ikke i elevernes personlige problemstillinger. Generelt ved lærerne godt, at 'det menneskelige' betyder meget for eleverne, og at det er vigtigt, at eleverne oplever, at lærerne gider bruge tid på dem. Det kan dog gøres på mange måder og på forskellige niveauer.

- *En lærer siger, at man ikke behøver gøre så meget for at opretholde en profil som en lærer, der deltager i det sociale liv. Hvis man fx ikke kan lide at komme til festerne, kan man deltage i andre aktiviteter med samme effekt.*
- *På et teknisk gymnasium fortæller lærerne, at de har nogle lidt aparte elever, og at de er meget opmærksomme på at behandle eleverne ligeværdigt og at se den enkelte elev, fx ved hurtigt at lære deres navne. De forsøger at signalere: 'Jeg ser dig og hører, hvad du siger, og jeg gør, hvad jeg kan, for at forstå dig.'*

Lærerne tænker progression ind i deres krav og forventninger, og der er stor bevidsthed blandt lærerne om, at eleverne skal gennemgå en modningsproces, mens de er på skolen.

- *En værkstedslærer på en produktionsskole fortæller om en elev, der sad og kiggede ud i luften og sagde 'saks' og forventede, at der dumpede en saks ned foran ham. Nogle af deres elever er vant til at sige saks, og så kommer der en saks, og det tager tid for eleverne at lære, at de selv må finde ud af det.*

Lærerne lægger mere ansvar over på eleverne efterhånden, så de fx i begyndelsen skal holde små oplæg eller stå frem på en morgensamling og sige, hvilken sang, de skal synge, og eleverne overtager efterhånden ansvaret for elevfester og fredagscafeer.

Skoleledelsens prioritering af elevernes trivsel og en aktiv og målrettet inddragelse af eleverne i beslutninger om nye tiltag og aktiviteter, styrker elevernes tilknytning til skolen. Respekten går begge veje og kan medvirke til at understøtte elevernes skole- og uddannelsesidentitet. I visse tilfælde ses skoleledelsens målrettede inddragelse af eleverne at kunne understøtte elevernes stolthed over deres uddannelse og skole.

Fastholdelsesstrategier

Kontaktlærerordningen er i fokus for lærere og ledere, men nævnes ikke af mange elever. På nogle uddannelser ser lærere og ledere kontaktlærerordningen som en styrkelse af lærer-elev-relationen og som et vigtigt element i skolens fastholdelsesstrategi, da samtalerne kan afdække eventuelle problemer.

- *På en skole giver lærere og ledelse udtryk for, at kontaktlærerordningen er stressende, da den relation, som de opfatter som en naturlig del af lærerjobbet, nu er tidssat.*

Flere steder ligger der store forventninger fra både lærerne selv og ledelsen om, at kontaktlærfunktionen kan begrænse frafald. Oplevelsen af at skulle fastholde elever, som måske ikke evner at gennemføre uddannelsen, opleves også som et pres for nogle lærere. De elever, der nævner kontaktlærerordningen, har delte meninger. Nogle oplever, at kontaktlærerordningen skaber en udveksling mellem dem selv og skolen, så både de og skolen yder noget til den fælles sammenhæng. Andre elever synes ikke, at kontaktlærerordningen fungerer.

En del lærere og ledere udtaler, at de har svært ved at vurdere effekten af skolens fastholdelsesstrategier, da mange andre faktorer end dem, skolen har indflydelse på, spiller ind. Nogle nævner dog overordnet, at der er en sammenhæng mellem undervisningsmiljøet og frafald, men de går ikke i detaljer.

- >> *Eleverne lever i en zapperkultur og ser det ikke på samme måde som lærergenerationen som et nederlag at droppe ud af en uddannelse. Det skal man have med i vurderingen af frafald.*
(Lærer)

Generelt har skolerne ikke overblik over årsagerne til frafald, de ved ikke om det reelt er frafald eller bevidste omvalg, og de har svært ved at måle effekten af deres indsatser mod frafald.

Synlige lærere

Der er stor forskel på, hvor meget vægt eleverne lægger på, om lærerne er synlige i skolens fællesarealer, og om de kan komme i kontakt med lærerne. På nogle skoler synes eleverne, det er tilstrækkeligt, at de kan lægge en besked i lærernes dueslag ved lærerværelset, mens andre sætter stor pris på, at lærerne er 'overalt' og løbende følger med i, hvad der sker mellem eleverne.

Nogle skoler har bevidst placeret lærernes kontorer på de etager og i de områder, hvor undervisningslokalerne ligger; der er ikke særlige elevrum, og lærerne blander sig løbende i det, der foregår mellem eleverne – også selvom det ikke er deres 'egne' elever. Både elever og lærere oplever, at denne synlighed forebygger mobning.

- *På en skole spiser lærerne i kantinen sammen med eleverne ud fra den betragtning, at lærere og elever er 'lige', og der gælder samme regler for alle – de spiser den samme mad, og skal alle gå udenfor for at ryge. Ledelsen mener, at lærerværelset burde afskaffes, da lærerne alligevel ikke slapper af på lærerværelset, fordi de snakker fag med kollegerne. Lærerne skulle i stedet have et stillerum, hvor de kunne være sig selv og slappe af, og derudover kunne de holde ikke-faglige pauser sammen med eleverne.*
- *På en anden skole er lærerværelset placeret i en helt anden bygning end der, hvor undervisningen foregår; udover kantinen er der indrettet et storrum til elevophold og elevforberedelse i et lokale, hvor eleverne kan være sig selv. Eleverne ser derfor mindre til lærerne, bortset fra i gården, kantinen og i undervisningslokalerne. Her er eleverne glade for at have et sted, der er indrettet specielt til dem. Eleverne har haft medindflydelse på rummets indretning, der fremstår med arbejdsstationer, bløde stole mv. hvor de kan 'hænge ud', hvilket er meget populært.*

De fysiske rammer og trivsel

Elevernes oplevelse af trivsel peger på såvel fysiske forhold som bygninger, rum, lys og især 'hygge', dvs. muligheder for uformelt ophold og samvær. Men – og især – peges på sociale og relationelle forhold mellem eleverne indbyrdes og mellem lærere og elever, som beskrevet ovenfor.

Der er dog stor variation i elevernes vurdering af de fysiske rammers betydning for trivsel. Som oftest lægger eleverne vægt på det sociale og det faglige, og eleverne beskriver flotte bygninger som 'et ekstra plus' eller 'heldigt'. Eleverne siger generelt, at et pænt fysisk miljø gør dem positive og venlige.

Nye og gamle skoler

De nybyggede skoler – eller ombyggede skoler – (max 10 år gamle) er udviklet i samarbejde mellem arkitekter og undervisere. De fremtræder med mange moderne faciliteter og er bygget efter moderne principper for sammenhængen mellem rum og læring. Flere af disse nybyggede skoler eller nye tilbygninger til ældre skoler har stor fleksibilitet og variation i undervisningsrummene, fx med hensyn til størrelse (grupperum og gruppefaciliteter, samtalerum mv.) og funktionalitet (multifunktionelle). Bygningerne fremtræder imødekommende, åbne, lyse og velholdte og giver muligheder for varieret undervisning, hvilket lærerne ser som en udvidelse af deres muligheder. Disse bygninger beskrives også generelt positivt af eleverne, men de giver ikke i sig selv øget trivsel.

- *På en skole med meget store fællesarealer og med meget glas, siger nogle af eleverne, at skolens åbne arkitektur gør, at de er mere sociale og accepterer hinanden.*

- På en skole med meget glas fortæller lederen, at skolen er indrettet sådan for at opnå synlighed, dvs. at der ikke skal kunne foregå noget mellem eleverne i det skjulte.
- På en skole siger eleverne, at et åbent fysisk miljø får dem til at opføre sig åbent. Andre synes, det virker upersonligt, og at de ikke må eller kan komme til at sætte deres præg på bygningerne.

Bygningerne kan også blive for 'moderne', hvilket eleverne karakteriserer som for kontoragtige, som en lufthavn eller lignende.

- På en skole, hvor alle klasseværelser vender ud mod fællesarealet, siger eleverne, at skolen er bygget på en måde, så man er med i det sociale, så snart man forlader klassen. Det store fællesrum gør, at man kommer ud af klasseværelset i pauserne og ser nogle af de andre elever og derved er mere social.

Lærerne er entydigt glade for nybygninger og siger, det er en nydelse at se på noget pænt, at bygningerne giver optimale pædagogiske rammer, og at en moderne bygning har en vigtig signalværdi for de uddannelser, den rummer.

- På en social- og sundhedsskole oplever lærerne, at det giver uddannelserne status i elevernes øjne. Dette bekræftes dog ikke af eleverne, der mener, at uddannelserne kun kan få mere status, hvis jobbene i omsorgssektoren, som de uddannes til, får bedre arbejdsvilkår og løn, og 'det vil aldrig ske'.

Skoler i ældre bygninger kan have begrænsninger at slås med mht. mangel på rum-fleksibilitet, problemer med bærende mure ved ombygninger eller med lange gange, der ligger øde hen. Ligeledes kan der være mangel på eller uhensigtsmæssig placering af fx kantine og elevarbejdspladser.

- På en skole siger eleverne, at de er glade for, at skolen ikke er 'hightech og poleret', fordi de så ikke er bange for at ødelægge noget på skolen. Det er en afslappet skole, hvor man kan føle sig hjemme, og hvor man kan 'lege' med klassekammeraterne.

Nogle elever siger, at det er mere vigtigt, at skolen er ren, end at den er moderne. Lærere fortæller, at det er nemmere at få eleverne til at behandle skolen ordentligt, når skolen er velholdt i forvejen.

- Et gymnasium havde en del problemer med graffiti, men efter at de har fået malet, er det ikke et problem længere.
- På en skole, hvor eleverne beskriver bygningerne som 'kedelige', siger de, at man godt kan have det sjovt alligevel.

Der kan ikke spores nogen entydig sammenhæng mellem elevernes trivsel og bygningernes alder. Eleverne oplever betydningen af de fysiske rammers påvirkning på deres trivsel i forskellig grad – det vigtige synes at være variation og rummenes funktionelle betydning for eleverne.

Nyere skoler kan godt have problemer, der beskrives af eleverne som 'for moderne', 'for high tech' eller som problemer med for meget glas. Ældre skoler kan have problemer med for få muligheder for fleksibilitet, fx få rumtyper, gange og traditionel indretning. På nogle ældre skoler har disse problemer ligefrem ført til, at man kompensatorisk og nærmest på trods har gjort det til et højt profileret indsatsområde at prioritere aktiviteter og tiltag, der fremmer elevernes trivsel. Ældre skoler kan også i et vist omfang trække på skolens traditioner og identitet i byen eller lokalsamfundet som en faktor, der giver eleverne tryghed og trivsel, i visse tilfælde nærmest stolthed over at gå på pågældende skole.

Store og små skoler

Der kan heller ikke konstateres afgørende forskelle med hensyn til elevernes trivsel, når man ser på skolestørrelsen. Store skoler eller centre, der har samlet mange uddannelser på samme adresse, fx i større bygningskomplekser, kan godt fungere fint med hensyn til trivsel på samme måde som mindre skoler. Det forudsætter, at eleverne oplever, at uddannelsen, holdet, årgangen eller klassen er tydeligt placeret i en del af bygningen, eventuelt har egen bygning, som de kan finde sig tilrette i. Hvor dette ikke er tilfældet, drukner eleverne i den store skole. Dette kan ske fx på store erhvervsuddannelser, der rummer mange uddannelser, men hvor den enkelte uddannelses egenart forsvinder i det store fællesskab.

Mindre skoler har en fordel her, men ud fra materialet kan det ikke afgøres, om det skyldes skolestørrelsen i sig selv, eller fordi det af andre grunde er lettere at etablere en tæt social kontakt i skolen og et mere trygt miljø generelt. Lærerne siger om dette, at vejen frem er 'skole-i-skolen', forstået som tydeligere, også fysisk, markering af uddannelsernes og holdets identitet og tilhørsforhold. Eksempler på dette er placering af de erhvervs-gymnasiale uddannelser i egne bygninger, der fastholder tilknytningen til de øvrige erhvervsuddannelser og samtidigt kan understrege og udfolde uddannelsens egenart.

Opholdsmuligheder og indretning

Eleverne er især optaget af, at der findes opholdsmuligheder, der er hyggelige at være i. Med det menes bløde stole, nicher og muligheder for afslappet samvær – 'hænge ud', 'sidde oveni hinanden' og lignende.

>> Det er dem fedeste skole, jeg har gået på, fordi der er malerier og sofaer, og man kan tage et slag pool med de andre i pausen. (Elev)

Lærerne siger, når det har været muligt at indrette sådanne elevophold, at det er en stor succes.

>> I studieområdet kan eleverne ligge i sofaerne og læse – det er jo så moderne. (Lærer)

På skoler, hvor man ikke har imødekommet elevønsker om sådanne faciliteter, begrundes det med brandfaren, den hurtige nedslidning af møblerne eller problemer med hæværk.

På skoler, hvor klasserne ikke har et fast klasseværelse, oplever nogle elever, at de ikke hører til noget sted på skolen. Nogle elever vil gerne indrette deres klasseværelse med personlige

ting på opslagstavlen mv., men det må de ikke, da klasseværelserne er en del af det offentlige rum på skolen.

- *På et gymnasium fortæller lærerne, at eleverne vandrer meget rundt og mødes på tværs af årgange i skolegården, fordi de ikke holder til i et bestemt klasseværelse, og at dette giver et godt samarbejde mellem årgangene på skolen.*

Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser

Den lange sammenhængende skoleperiode på de gymnasiale uddannelser gør, at der er mange flere tiltag, der tjener til at involvere og ansvarliggøre eleverne i skolens aktiviteter og beslutninger. På alle skolerne er lærere og ledelse opmærksomme på, at eleverne kun skal involveres i reelle beslutningsprocesser, og at det virker demotiverende at skulle tage stilling til noget, som de reelt ikke kan få indflydelse på.

Nogle skoler har teamråd, hvor eleverne på tværs af klasser arbejder sammen om at planlægge aktiviteter. Eleverne har indflydelse gennem råd og udvalg, og de får lyst til at engagere sig, når de oplever, at rektor og lærerne lytter til dem. De sætter pris på at lære elever fra andre klasser at kende, og de oplever, at skolen som helhed 'går ind for, at eleverne skal have det godt'.

En skole har fx en lang tradition for at inddrage elever i udvalgsarbejde, og lærere og ledelse oplever, at elevernes indsats er 'imponerende'. De fleste skoler har dog mere blandede erfaringer, og generelt synes lærere og ledelse, det er svært at motivere eleverne til at deltage. Eleverne kommer ikke til udvalgmøderne eller har svært ved at forholde sig til de problemstillinger, de forventes at involvere sig i.

Generelt oplever gymnasieeleverne, at der fra skolernes side gøres meget for deres fællesskab. Der er mange tilbud om fritidsaktiviteter, fx kor og sport, og det styrker elevernes trivsel. Lærerne på flere skoler fortæller, at de gør meget for at opbygge traditioner.

- *En gruppe lærere fortæller, at de gør meget ud af at arrangere fester, hvor lærerne deltager og er synlige. De siger, at eleverne ikke selv kan styre det, men at de langsomt får mere ansvar gennem de tre år. 3.g'erne udarbejder fx en drejebog for afholdelse af fester, som overleveres til 2.g'erne. Det betyder, at festerne på skolen er hyggelige med pyntede borde og god mad, hvor det 'ikke bare handler om at hælde øl ind hurtigst muligt.'*

Når der er gode rammer og en god stemning på skolen, bliver skolens tilbud et attraktivt alternativ til byens tilbud.

På de fleste gymnasiale uddannelser fungerer morgensamlingen godt, og den er både en anledning til at mødes på tværs og styrke fællesskabsfølelsen og en anledning til at ansvarliggøre eleverne, som typisk skiftes klassevis til at have ansvaret for morgensamlingen. Eleverne er glade for den type fælles aktiviteter og efterlyser dem, hvor de ikke findes. Elevrådet er ofte involveret i aktiviteter på tværs af klasser og årgange. Forhold omkring elevrådet uddybes i kapitel 6 om, hvordan skolerne arbejder med undervisningsmiljø.

Særlige forhold på vekselluddannelserne

Vekselluddannelserne har ofte korte skoleperioder, og der kan være skiftende holdsammensætninger, hvor eleverne løbende skal indgå i nye relationer.

På de *tekniske skoler* siger lærerne og eleverne, at der ofte ikke planlægges noget fra skolens side for at ryste eleverne sammen. Eleverne tager selv ansvar for at være sociale og orienterer sig mod det hold, de aktuelt går på. Eleverne oplever typisk et tilhørsforhold til holdet, men ikke til skolen som helhed. Der er sjældent morgensamlinger eller andre aktiviteter for hele skolen. Det kan være svært at etablere aktiviteter som sport, fester og fredagscafe på tværs af hold og årgange, da der ikke er stor opbakning fra hverken elev- eller lærerside, og eleverne går typisk hjem, når undervisningen er slut.

Det er varierende, om der er fredagscafe, da elevrådet, som ikke altid fungerer, skal arrangere det. Dette giver hos nogle elever anledning til utilfredshed og drømmeri om gymnasierne og deres dyrkelse af 'ungdomskulturen'. De efterlyser klassearrangementer som fester, idrætsdag og studietur, gerne med et fagligt indhold og en faglig begrundelse, og de vil gerne have, at lærerne deltager i sociale aktiviteter, da det så er nemmere at respektere læreren i undervisningen.

Andre elever er stærkt fokuserede på deres kommende erhverv. De mener ikke, der er tid til eller behov for sociale aktiviteter – det ved man, når man søger ind på skolen, så det er ikke noget savn.

>> *Dem man kender, er dem man kender – man bliver ikke rystet sammen af at sejle i kano.*
(Elev)

Flere elever siger, at det tager lang tid at falde til, men at der ikke er noget at gøre ved det. Det kan give anledning til mobning på tværs af klasser, at eleverne ikke kender hinanden. Eleverne har ikke et forum at bringe det op i, da det foregår uden for klasse- og undervisningssammenhæng. De elever, der oplever at blive mobbet, vil ikke 'sladre' til en lærer, da det kan forstærke mobningen. Eleverne ønsker, at lærerne slår hårdt ned på mobning, og at de spørger til elevernes trivsel. De oplever, at det forebygger mobning, at lærerne er opsøgende.

På *handelsskolerne* og de *tekniske skoler* er den generelle holdning, at eleverne går på skolen for at lære at begå sig fagligt og socialt i en virksomhed. Derfor kan en hård tone også være acceptabel, da den afspejler tonen på elevernes kommende praktik- og arbejdspladser. Der skelnes skarpt af både lærere og elever mellem mobning og en hård omgangstone. Mobning er udsnidningsgrund, men eleverne skal samtidig lære at håndtere en hård tone og venskeligt drilleri uden at føle sig som et mobbeoffer.

■ *Nogle elever på en teknisk skole fortæller, at selvom der er en hård tone i branchen, så er det vigtigt, at de har den gode tone i baghovedet og lærer at arbejde ordentligt sammen. De oplever, at det kan være svært for nogle at finde den balance.*

- *Nogle elever på en teknisk skole fortæller, at der er et godt miljø på værkstedet, hvor eleverne er 'lidt ven' med deres lærer. Der er en lidt barsk tone, og de går og smådriller hinanden og har det derfor sjovt og hygger sig. De ville gerne have, at dette kunne overføres til den teoretiske undervisning, hvor lærerne nogle gange er 'for pædagogiske'. Tonen på værkstedet kan dog også føre til, at de hygger sig lidt for meget og kommer til at opfatte skolen som ferie i forhold til praktiken.*

Lærerne ser sig selv som rollemodeller, der gennem deres faglighed fungerer som autoritet og vejledere for eleverne. I kontaktlærersamtalen skal eleven have en evaluering, som han kan 'bruge til noget', og gennem kontaktlærerordningen skabes respekt og gensidig forståelse.

- *På en teknisk skole var der problemer med nogle elever, som ikke kom til tiden. Gennem kontaktlærersamtaler får læreren forklaret eleverne, at det ikke tolereres på en arbejdsplads, hvis man kommer for sent. Det fører til, at det på holdet bliver højstatus at komme til tiden.*

Lærerne på de *tekniske skoler* oplever det som et problem, at eleverne ikke kan identificere sig med skolen. De ønsker, at skolens navn i højere grad signalerer en faglighed, som eleverne kan identificere sig med, fx 'Murerfagskolen'. Hvis skolen blev professionsopdelt, forestiller lærerne sig, at eleverne ville blive mere motiverede for at gå ind i fx elevrådsarbejdet, da der ville være en bedre kontakt til den nærmeste ledelse.

På *social- og sundhedsskolerne* er forløbene længere, og eleverne vender tilbage til det samme hold efter praktikperioderne, så her er mere fokus på at skabe sammenhængskraft på holdene. Tilhørsforhold, tolerance og empati begrundes fagligt, da det er vigtige egenskaber i elevernes praktikforløb og kommende jobs.

Eleverne ønsker at styrke deres sociale kompetencer gennem et godt samarbejde og en god tone på holdet, da dette efterspørges i deres kommende jobs i omsorgssektoren. De oplever ikke, at der er mobning og begrunder det med, at der er mange ældre, lidt 'mor-agtige' elever, som er mere ansvarsfulde end de unge. Blandingen af unge og ældre ses som et stort plus, da man lærer at omgås nogle, der er meget anderledes end en selv og opdager, at man kan lære af hinanden.

Der kan være problemer med klikedannelser og konflikter mellem grupper, men hvis lærerne går i dybden og deltager i konflikthåndtering på holdene, er der gode chancer for at finde løsninger og få et godt arbejdsklima, fortæller både lærere og elever.

Lærere og ledelse på social- og sundhedsskolerne har meget fokus på mobning pga. en analyse af frafald på erhvervsuddannelserne og social- og sundhedsuddannelserne, *Frafald og undervisningsmiljø*, DCUM 2006. Undersøgelsen har givet stof til eftertanke.

➤ *Lærerne kan ikke bare skubbe ansvaret for den gode stemning over på eleverne. (Leder)*

Lærerne taler om det i klassens team, men skolerne har ikke en fælles strategi. Lærerne oplever, at eleverne tager meget afstand fra mobning, men at der alligevel godt kan være mobning, fordi alle ikke ved, hvad det er og ikke er bevidste om, at de mobber. Lærere og ledelse oplever, at der er mobning i de klasser, hvor eleverne fungerer dårligt med hinanden, og de bruger meget tid på at udrede det via kontaktlærerordningen. Dette fører som oftest til, at mobningen stopper.

Social- og sundhedsskoleeleverne fremhæver i særdeleshed det at lære noget som afgørende for deres trivsel. Mange har oplevet at stå i stampe i folkeskolen, og andre har et langt arbejdsliv bag sig og er startet 'på en frisk'. På social- og sundhedsskolen oplever de at få den hjælp fra lærerne, som de har brug for, og de holder op med at betragte sig selv som dumme. Lærerne er generelt interesserede i at kende lidt til elevernes baggrund og er opmærksomme på at bruge det i undervisningen til at anskueliggøre undervisningens stof. Lærerne oplever, at det bidrager til, at eleverne føler sig set og forholder sig aktivt til stoffet.

Særlige forhold på produktionsskolerne

Holdene på produktionsskolerne skifter hele tiden karakter, og lærerne oplever, at der ikke skal ret meget til at vælte et godt hold. Hvis en enkelt 'god' elev stopper, og der kommer en 'problemelev' ind, så står de med et helt andet hold. Derfor mener de, det er vigtigt løbende at arbejde med at styrke holdoplevelsen, da holdene ellers nemt bliver fragmenterede og eleverne sidder med hver sit. Eleverne oplever ikke, at skolen gør noget særligt for, at de skal lære hinanden at kende. Det er ofte de 'gamle' elever, der tager sig af de nye, og eleverne synes også, det skal være op til en selv at snakke med de andre.

Eleverne på produktionsskolerne lægger vægt på, at der er 'andre som mig'. Mange elever har sociale eller faglige problemer, og de oplever det som en tryghedsfaktor, at de andre elever også har en eller anden 'svaghed'. Mange produktionsskoleelever har oplevet mobning i folkeskolen, og det betragtes som et fælles ansvar for lærere og elever, at der ikke foregår mobning på produktionsskolen.

- *På en produktionsskole fortæller lærerne, at de i perioder har mange potentielle mobbeofre, men når det er nogle 'rare drenge', som accepterer de andres særheder, har de ikke problemer med mobning. I perioder har mobning fyldt meget, og lærerne har været nødt til at sende nogle elever hjem til en tænkepause med den besked, at de skulle ændre opførsel, hvis de ville fortsætte på skolen. De har også været nødt til at smide elever ud pga. mobning.*
- *På en produktionsskole i et bymiljø har de klare regler for trusler og vold. Elever, der har truet eller været voldelige, bliver bortvist – evt. for en periode. Lederen fortæller, at de er 'faldet i' en gang imellem, fordi de havde ondt af en elev, men at en hård og kontant afregning er det bedste, så elever ikke risikerer at skulle gå på skolen sammen med en, der har slået eller truet dem. Skolen kan så hjælpe den bortviste med at få støtte andre steder til at styre sit temperament. Det betyder bl.a., at skolen kan holde fester uden problemer, hvilket de fleste produktionsskoler har opgivet, fordi de er utrygge over for, hvad det kan udvikle sig til.*

Ligesom på vekseluddannelserne siger lærerne på produktionsskolerne, at det er vigtigt, at eleverne lærer at skelne mellem en hård tone og mobning. Eleverne siger, at man godt kan lave sjov med nogen, man kender. Hvis man laver sjov med nogen, man ikke kender, kan det blive opfattet som mobning.

- *En lærer har fx fra tid til anden en elev i enrum, hvor de taler om, at eleven ikke skal være så 'tyndhudet'.*

Lærerne fortæller, at mange af deres elever har fået masser af skældud og er 'hårdhudede', så de er ligeglade med, hvad læreren siger. Men de er ikke ligeglade med hinanden og vil gerne beholde den status, de har i gruppen. Så en hård omgangstone skal tages op mere generelt, og lærerne holder sig meget tilbage for ikke at moralisere og skælde ud. De lægger vægt på, at eleverne får redskaber til at løse konflikter på egen hånd, at de lærer af hinanden og 'opdrager' hinanden.

- *En lærer på en produktionsskole havde en gruppe drenge, hvor der var en mobber og et mobbeoffer. De gav begge udtryk for, at de var trætte af det. Hun bad de to elever sætte sig sammen og forsøge at løse det. Først talte hun med dem om, hvordan de kunne gribe det an, og så gik hun og sagde, at de kunne hente hende, hvis de fik brug for det. Eleverne tog notater og lavede nogle skriftlige aftaler, og hun fortæller, at det virkede, som om det var godt for dem, at de selv tog ansvar.*
- *En anden produktionsskole har gode erfaringer med, at skolens vejleder, som ikke underviser på værkstederne, deltager som en neutral person i gruppen ved konflikter. Læreren kan derved deltage i samtalen på lige fod med eleverne.*

Lærerne ser sig selv som rollemodeller i kraft af deres faglighed og det miljø, de skaber på deres værksted. Deres ansvar er at vise, at de vil eleverne og sørge for at rekvirere den hjælp, der er brug for. Der er meget fokus på det personlige, men det er ikke noget, lærerne taler direkte med eleverne om på værkstederne, da det så bliver 'for blødt'.

Lærerne oplever dog at blive brugt meget af eleverne i forbindelse med personlige problemer, men især med drengene foregår det mest på tomandshånd med læreren. Lærerne siger, at det derfor er vigtigt, at man virkelig kan lide at arbejde med mennesker, da det lynhurtigt bliver spottet, hvis det er påtaget. Samtidig er lærerne opmærksomme på ikke at overskride grænsen og 'blive socialpædagoger', da de hverken har uddannelse eller ressourcer til det. Mange elever har været 'lidt for tæt på for mange pædagoger', og derfor er det godt at komme ind på hinanden via det faglige og det praktiske arbejde på værkstederne.

- *Man skal lade være med at give dem en masse vejledning, som de ikke har brug for. Man skal gøre det kort. (Lærer)*

- *Lærerne på produktionsskolerne fortæller, at de har nogle elever, der skal have hjælp til alt, fx at købe et buskort. Nogle elever vil gerne 'pusles om' og sidde og snakke om kæresten, og hvordan de får pengene til at slå til. Andre elever holder læreren på afstand, og så fylder det faglige mere i relationen.*

Læring

Hvad påvirker elevernes læring?

Eleverne siger, at de lærer noget, når de har det godt i klassen og med læreren, når de kan få hjælp fra læreren, og når arbejdsformerne er varierede. De fysiske forhold som gruppearbejdspladser og velfungerende it-faciliteter er også vigtige

Gensidig respekt

Læreren er en central figur i elevernes læringsunivers, og gensidig respekt er et nøgleord for eleverne i forbindelse med deres læring. De vil gerne have, at lærerne er åbne og lytter til eleverne, men de skal også kunne sige fra. Eleverne oplever at have et godt forhold til læreren og bedre at kunne lære noget, når læreren kan lide dem og viser, at alle elever er vigtige, og at der er tid til alle. Lærerne skal respektere eleverne, han skal være en autoritet og ikke behandle eleverne 'som børn', fx ved at skælde ud. Han skal være engageret og samtidig lægge ansvaret hos eleverne. Det bevirker, at eleverne føler sig behandlet som voksne.

» Hvis der er en god kemi med læreren, så får man ekstra motivation til at yde noget i faget. Det er det samme, som hvis du kan lide din arbejdsplads, så bliver du også gerne ½ time længere for at gøre noget færdigt. (Elev)

- Nogle elever fortæller, at deres lærere svinger mellem at behandle dem som børn og som voksne. De vil gerne have, at lærerne afstemmer deres kommunikation bedre og behandler eleverne som voksne.
- Nogle elever fortæller, at de er bedre på bølgelænge med de unge lærere, og at de synes, at de unge lærere hører mere efter og forstår eleverne bedre end de ældre lærere.

Mange elever lægger vægt på at kende læreren fra andre sammenhænge som fx introdagenes sociale arrangementer og værdsætter, at lærerne tager en øl i fredagscafeen sammen med eleverne og 'selv er lidt bøvede ind imellem'. Det påvirker eleverne, så de glæder sig mere til fagene med de lærere. Det nævnes dog også, at man kan have et godt forhold til en 'kedelig lærer'. Det er vigtigt for eleverne, at eventuelle personlige relationer ikke giver anledning til forskelsbehandling.

Andre elever ser læreren udelukkende som en fagperson og oplever, at det er mere vigtigt for deres læring, om de kan lide faget og oplever at kunne bruge det lærte i deres kommende uddannelse eller job.

Mange elever nævner ro i timerne som afgørende for, at de kan lære noget, og mange oplever, at der er problemer med uro og småsnak, som forstyrrer meget. En del elever synes, at lærerne gør for lidt ud af at skabe ro i timerne.

» *Det vigtigste er, at der er ro i klassen, og at lærerne kan finde ud af at undervise. (Elev)*

Både lærere og elever mener, at elever og lærere i fællesskab skal tage ansvar for undervisningen, og at det også er elevernes ansvar, at de lærer noget.

Lærerens faglige og pædagogiske kompetencer

Eleverne lægger vægt på, at læreren er fagligt dygtig og god til at formidle stoffet og 'kommer for at lære fra sig'. Eleverne forventer, at lærerne laver en afvekslende og interessant undervisning. Eleverne skelner skarpt imellem de lærere, der gør undervisningen inspirerende gennem variation og engagement, og de lærere, der laver en kedelig undervisning, hvor de 'snakker alt for meget' eller virker, som om de ikke synes, det er sjovt at undervise. Der skal være udfordring for alle, og der skal være en balance mellem en seriøs indstilling og plads til sjov. Det er også vigtigt, at læreren er faglig kompetent, og det synes eleverne generelt, at lærerne er.

- *På en skole har nogle elever dog oplevet, at der er stor forskel på lærernes faglige niveau. De oplever, at det er vigtigere, at skemaet går op, end at lærerne underviser på det niveau, de har kompetencer til. Dette har betydet, at de ikke lærte så meget i nogle af fagene.*

Eleverne lægger desuden vægt på, at de selv har forberedt sig, da undervisningen opleves som kedelig, hvis man ikke har lavet sine lektier.

Faglig støtte

Det er vigtigt for eleverne, at de ikke oplever at stå alene med deres læring men kan få hjælp fra lærerne – både i og uden for undervisningen. Nogle elever vil gerne have, at lærerne spørger til, hvordan det går og giver feedback, mens andre siger, det er deres eget ansvar at spørge, hvis de har brug for hjælp. Når eleverne oplever at få hjælp fra læreren, kan de komme videre med deres arbejde.

» *Jeg har ikke fornemmelsen af, at vi får for lidt hjælp. Men heller ikke for meget. Man kan godt få for meget og blive nusset med hårene. Når man kommer ud i den pulveriserende verden – så er der ikke nogen, der stryger dig med hårene. (Elev)*

Hvis læreren er optaget, er det også vigtigt, at man har gode venner, som man kan få hjælp fra. Eleverne ønsker, at læreren skal være opmærksom på at få alle med og skal være indstillet på at forklare stoffet på forskellige måder, og eleverne må ikke være bange for at stille spørgsmål i timerne. Lærerne skal samtidig imødekomme elevernes forskellige faglige behov. Dette er dog en svær balancegang, da meget lærerstyret gennemgang af stoffet og tid til at læse lektier i timerne giver anledning til, at de kloge og ambitiøse elever keder sig og bliver frustrerede, mens de mindre ambitiøse elever kommer uforberedte til timerne, er uengagerede og larmer.

Nogle elever nævner også det, at undervisningen er målsat, så det står klart for dem, hvad de skal opnå, som en forudsætning for læring. Nogle lærere nævner, at de skal være bedre til at dele målene op i synlige og overskuelige dele.

Variation i arbejdsformerne

Varierede arbejdsformer er afgørende for alle eleverne. Interviewene giver indtryk af, at klasseundervisning er den fremherskende arbejdsform iblandet en del gruppearbejde, men det varierer meget.

- *På en skole fortæller lærerne, at de koordinerer i teamet, så der bliver undervist på forskellige måder og med forskellige kompetencer. De arbejder med forskellige læringsstile, taler med eleverne om det og afprøver forskellige måder at præsentere stoffet på.*

Eleverne vil gerne inddrages og være aktive i undervisningen og sætter generelt pris på gruppearbejde og fremlæggelser, som skaber variation i forhold til klasseundervisning.

- *På en skole fremhæver nogle elever, at der er en god sammenhæng mellem gennemgang af teori og gruppearbejde.*

Flere elever fortæller, at de har svært ved at sidde stille, hvis læreren ikke er opmærksom på at give dem pauser, hvor de kan røre sig lidt. Eleverne vil generelt gerne have undervisning, der foregår uden for skolen. Ekskursioner og virksomhedsbesøg står højt på elevernes ønskedel.

- >> *Vi har været på virksomhedsbesøg. Det er rart at få lidt variation, og så kan man se, hvad man skal bruge det hele til. (Elev)*

Målet for eleverne er først og fremmest variation i forhold til den daglige undervisning. De oplever desuden, at det 'tørre' stof bliver mere interessant, når de indser, at stoffet er nyttigt.

- *En klasse var på besøg i landsretten i forbindelse med et forløb i samfundsfag. Eleverne så, hvordan den lærte teori fungerede i praksis og oplevede, at de havde lært noget vigtigt i samfundsfagstimerne.*

Klasseundervisning og gruppearbejde

I klasseundervisningen er en balance mellem gennemgang af stoffet og dialog afgørende for elevernes læring. Det fordrer også, at der er plads til at svare forkert, siger eleverne.

- >> *Klassemiljøet skal være ok. Hvis der er en trist stemning, bliver du mere mentalt træt – og så er indlæringen ikke stor. (Elev)*
- >> *Det er vigtigt at gå i en god klasse, så man ikke bruger tiden på problemer i stedet for på undervisningen. (Elev)*

Klasseundervisningen i klasser med over 30 elever giver kun begrænsede muligheder for at få mange elever med i en dialog. Der kan være en del ventetid på at komme til at svare. Elever, der har undervisning på små hold med 15 elever eller færre, fremhæver holdstørrelsen som en god anledning til at komme i dialog med læreren, og de oplever at udvikle sig meget fag-

ligt, fordi det er nemmere at få hjælp fra læreren. De oplever desuden at være mere 'på' og er mere tilbøjelige til at få læst lektier, fordi de ikke kan gemme sig.

» *Det er vigtigt, at alt ikke bliver gennemgået på tavlen, så man sidder og falder i søvn. (Elev)*

Gruppearbejde kan medvirke til, at eleverne får bearbejdet stoffet og oplever en faglig helhed. Eleverne vil gerne vejledes i gruppearbejdet. Hvis de er for meget overladt til sig selv, kan det betyde, at arbejdet går i stå. Det er vigtigt, at lærerne ikke kommer til at intimidere eleverne ved deres tilstedeværelse i gruppearbejdet.

- *I et gruppearbejde kommer læreren ind og sætter sig og lytter uden at sige noget. Dette gør eleverne usikre, så de går i stå i deres diskussion. Læreren drøfter derefter med de andre lærere, at gruppen ikke arbejder så godt, og det giver et dårligt forløb for gruppen.*

Faste studiegrupper fungerer godt nogle steder og opleves af eleverne som et godt forum, hvor de lærer hinanden at kende. Flere elever efterlyser, at lærerne hjælper dem med at lave faste studiegrupper.

Lektiecafe

Mange skoler tilbyder lektiecafe i kortere eller længere perioder af skoleåret. Elever, der gør brug af lektiecafeen, nævner matematik som det vigtigste fag at få hjælp til.

- *En skole arbejder med at målrette cafetilbuddet til udvalgte grupper. Det er kutyme, at elever, der er kommet bagefter med opgaveafleveringer skal gå i lektiecafeen. Man vil gerne præsentere lektiecafeen som en hjælp til at få styr på sin tid og ikke alene som et tilbud til de svage elever.*

Nogle skoler tilstræber at lægge lektiecafeen i en hultime, da det er svært at få eleverne til at blive på skolen efter almindelig skoletid.

- *På en skole med kostafdeling kører lektiecafeen godt på kostskolen, og det er mest kostskoleelever og elever fra dagafdelingen, som kender kostskoleelever, der bruger den. Lærerne vil gerne have, at studievejlederen gør mere ud af at fortælle dageleverne om lektiecafeen.*

De fysiske rammer og læring

Indeklima og vedligeholdelse

Overvejende mener eleverne ikke, at indretningen og skolens udseende har betydning for, om de lærer noget. Nogle nævner dog rare og sunde bygninger med et godt indeklima som en forudsætning. Lærerne siger, at en pæn og ren skole giver eleverne en oplevelse af at være på vej til en god undervisning, og flere elever nævner, at hvis skolen er ren og flot, giver det også indtryk af, at lærerne har 'styr på tingene'.

» *Hvis bygningerne er nedslidte, så kommer man til at tro, at lærerne også er det. (Elev)*

En del elever nævner forskellen på deres nedslidte og ramponerede folkeskole og deres nuværende skole. De er glade for og fremhæver den bedre standard og det bedre vedligehold af bygninger, møbler og øvrige interiør.

>> Der er rent og pænt og lyst, og det gør, at man er glad for at komme. Det er ikke nedslidt ligesom i folkeskolen. (Elev)

Det omtales som et gennemgående problem, at der sættes flere elever ind i undervisningslokalerne end disse er beregnet til. Det mindsker mulighederne for at følge med. Læreren kan ikke nå rundt til alle elever, det hæver støjniveauet og dermed sænkes koncentrationen.

På de nybyggede og nyrenoverede skoler er der typisk meget glas, både i facader og grupperum. Det har nogle steder givet anledning til indeklimaproblemer med høj varme, når solen står på, og ventilationsanlæg, der larmer eller skaber træk, så både elever og lærere har haft svært ved at koncentrere sig. Eleverne har delte meninger om grupperum med glasvægge. Nogle synes, det er forstyrrende hele tiden at kunne se ud og blive set og beskriver det som at 'sidde i et abebur'. Når solen står på, bliver der lummert i rummene, og når de åbner døren, bliver der meget støj. Andre elever synes, det er hyggeligt, at man kan se hinanden og beskriver skolen som 'summende af liv'.

Indretning

Ældre skoler har ofte ikke grupperum nok, og flere skoler indretter løbende flere gruppearbejdspladser. Generelt set har eleverne brug for at kunne arbejde uforstyrret i grupper, og nogle efterspørger flere steder med ro, fx ved hjælp af afskærmning. Andre elever er glade for at lave gruppearbejde i klassen, hvilket giver mulighed for dialog og inspiration på tværs af grupperne.

Flere skoler har succes med at indrette mange gruppearbejdspladser i fælles- og gangarealer, og lærerne fastholder og 'opdrager' eleverne til, at der skal være arbejdsro i disse arealer i undervisningstiden. Eleverne sætter generelt pris på at kunne fordele sig over hele skolen, når de har gruppearbejde, da det opfattes som frihed under ansvar. På nye skoler med grupperum og stillerum beskriver eleverne skolen som et godt arbejdssted, der understøtter deres arbejdsformer. På nye skoler fremhæver lærerne mulighederne for at lave andet end lærerstyret undervisning, fordi skolerne har auditorium, fællesrum og gruppearbejdspladser.

De nye skoler har som oftest et centralt fællesrum, kaldet praksisrummet eller 'torvet'.

■ *På en skole med en ny tilbygning oplever lærerne, at der er kommet et bedre socialt miljø pga. torvet, hvor man nu ser flere elever sidde med opgaver efter skoletid i stedet for at tage hjem med det samme.*

Det er ikke altid, at eleverne bruger fællesrummene efter den oprindelige arkitektoniske plan, eller sådan som lærerne forestiller sig.

- På en skole er bordene uden for klasselokalerne opstillet med computere. Hensigten var, at eleverne kunne mødes ved disse borde til en snak om opgaverne, men eleverne bruger bordene som 'pause- og hygge-sted', og der er derfor meget uro, som har tendens til at forplante sig. Lærerne siger, at eleverne skal lære at begå sig i praksisrummet, så det ikke bare bliver et pauserum.

Flere skoler er begyndt at lave storholdsundervisning, fx i et klasseværelse med plads til 45 samt decideret auditorieundervisning. Eleverne udtaler sig ikke om udbyttet af auditorieundervisning.

- På en skole med et nybygget auditorium klager eleverne over, at lyden er dårlig, at man får ondt i ryggen af stolene, og at der ikke er plads til ben og bøger. Auditoriet bliver af og til brugt til klasseundervisning og gruppearbejde, og det er ikke velegnet, da borde og stole ikke kan flyttes rundt.

De fleste skoler har et bibliotek eller et mediatek, og på en del skoler er det velfungerende og velbesøgt. Ofte hænger dette sammen med, at der er tilknyttet bibliotekarer, der faglig kompetent kan vejlede eleverne i biblioteksbrug. Desuden kan bibliotekaren træne dem i at kvalificere deres brug af nettet, fx med kurser i relevante fag-databaser og lignende. Nogle lærere fortæller, at de prøver at få eleverne til at arbejde i skolens bibliotek, men de bruger i stedet computerrumme og søger oplysningerne på nettet. Mediateket er ifølge lærere og elever typisk ikke et sted, eleverne sætter sig og arbejder individuelt eller i grupper.

It

Velfungerende computere, printere og netadgang er vigtig for både elever og lærere. På de fleste skoler er arbejdet ved computer en integreret del af undervisningen, og mange skoler har trådløst net. Intranettet skal være pålideligt, og adgang til en computer eller skolens trådløse netværk via elevens egen bærbare er afgørende for, at eleverne oplever at kunne arbejde godt på skolen. Det hjælper eleverne til at kunne styre deres uddannelse, at de kan finde lektier og opgaver på skolens intranet. På de skoler, hvor intranettet fungerer godt, er eleverne glade for de mere fleksible afleveringsformer. Men ikke alle elever er ubetinget glade for 'den elektroniske skole', bl.a. fordi de ikke er koblet op hjemmefra. Det er afgørende for eleverne, at de kan bruge computere uden at involvere en lærer.

Nogle skoler er ved at indføre smartboards i klasseværelserne, hvilket både elever og lærere er glade for. Nogle elever efterspørger flere smartboards, og at lærerne gør mere brug af dem. Nogle lærere nævner, at det sparer tid for dem, at der er den rette teknologi i klasseværelserne.

Gamle skoler og nye skoler

Skolerne har meget forskellige muligheder for varieret undervisning i forskellige rumtyper. Nye skoler har ofte både plads og muligheder i form af store undervisningsrum, mange grupperum, arbejdsstationer/it-faciliteter osv. Andre skoler kan have masser af kvadratmeter, men de forsvinder i lange gange, der ligger øde hen, fordi de ikke kan anvendes til ophold og undervisning. På mange ikke helt nye eller gamle skoler klager lærerne over den manglende fleksibilitet. Det er besværligt eller ikke muligt at leve op til en moderne undervisningsstandard.

Mange ældre skoler er bygget, så det er meget besværligt at flytte vægge og fx slå klasselokaler sammen, eller dele lokaler op til flere mindre rum, grupperum eller samtalerum. Værksteder eller kantiner kan ligge i andre bygninger, eller man skal vandre efter næsten alle undervisningslektioner til nye faglokaler, fordi der er trængsel og efterspørgsel efter bestemte lokaler.

Imidlertid synes forskelle i skolernes alder eller geografiske placering ikke at spille den store rolle for elevernes oplevelse af læring. Heller ikke skolernes muligheder for fleksibilitet i den rumlige og fysiske placering af undervisningen ses at påvirke elevernes opfattelse af god læring, bortset fra de tilfælde, hvor der mangler grupperum eller muligheder for, at grupper kan arbejde uforstyrret. Hvis den manglende fleksibilitet mht. undervisningsrum betyder, at lærerne af den grund bindes til den mere traditionelle klasseundervisning, og derved har færre muligheder for en varieret undervisning, så nedsættes elevernes motivation. Manglende adgang til ordentlige it-arbejdsstationer betyder ifølge eleverne også, at deres arbejde besværliggøres og forsinkes.

Rumstørrelser og fleksibilitet

Lærerne er optaget af, at deres arbejdsvilkår og faglige og pædagogiske muligheder forringes, hvis skolernes fysiske indretning ikke kan leve op til de krav, som de nye reformer om modernisering af undervisning og læring stiller dem overfor. Lærerne på de ældre skoler med lange gange og klasseværelser på stribe oplever, at eksperimenter med nye undervisningsformer besværliggøres og derved begrænser udviklingen af undervisningen og mulighederne for variation.

Både lærere og elever er samstemmende optaget af problemer med for små undervisningslokaler. Klasselokalerne på især ældre skoler er for små og udformet til færre elever og til en mere traditionel lærerstyret undervisning. Dette problem er voksende, fordi der er en tendens til at sætte endnu flere elever i hver klasse, hvilket øger problemerne. Støjniveauet stiger, der mangler ofte borde og stole, og koncentrationen falder.

Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser

På de gymnasiale uddannelser er klasseværelserne ikke dimensioneret til over 30 elever, hvilket er realiteten på mange erhvervsgymnasiale uddannelser. Også på det almene gymnasium nævner både lærere og elever, at de forudser pladsproblemer i de kommende år. Elever og lærere nævner, at det giver problemer med at koncentrere sig.

- *På et alment gymnasium fortæller lærerne, at når der er 29 elever i klasserne, er det nødvendigt, at eleverne er meget stille og sidder stille, hvilket ikke gør skolen attraktiv for drengene.*

En del skoler tilstræber, at alle elever får bærbare computere, og computerrummene nedlægges efterhånden. Nogle skoler har tilbud om låne- eller lejeordning af bærbare computere.

Lærerne på htx lægger vægt på værkstedsundervisningen, da den er lektiefri og giver de teoretisk svage elever en succesoplevelse. Lærerne oplever desuden, at eleverne får en interesse for det teoretiske gennem det praktiske arbejde.

- *En htx-afdeling låner værksteder på EUD-afdelingen, hvor også EUD-faglærerne underviser htx-eleverne. Gode maskiner og dygtige faglærere betyder, at eleverne kan lave større og flottere ting, og lærerne mener, at det giver eleverne en faglig stolthed.*

Lektiecafeerne på de gymnasiale uddannelser er ofte bemandet med en lærer til 1. års eleverne og dygtige 3. års elever til de øvrige. Nogle steder aflønnes eleverne for at vejlede i lektiecafeen. Lærerne fremhæver, at det styrker sammenholdet på tværs af årgange, når ældre elever hjælper de yngre.

På de gamle gymnasier siger lærerne, at der ikke er gode rammer for udviklingen fra elev til studerende, fordi der ikke er gruppearbejdspladser.

- *På en skole arbejder eleverne i grupper i klassen, og her oplever lærerne, at de forstyrrer hinanden.*
- *På et alment gymnasium fortæller lærerne, at de overvejende laver traditionel klasseundervisning pga. lokaleforholdene. Lærerne fortæller, at eleverne ikke klager over det og har lært at leve med de rammer, der er. Lærerne lægger progression ind i de skriftlige opgaver og i fagene, hvor lærerne i løbet af de tre år fungerer mere og mere som vejleder. Lærerne på denne skole synes ikke, det er nødvendigt at planlægge yderligere for, at eleverne udvikler sig til studerende.*
- >> *Man behøver ikke have kodet ind i skemaet, at man skal tale anderledes til en 1. g'er end til en 3. g'er. (Lærer)*
- *Lærerne på et andet gymnasium arbejder bl.a. med progression gennem brobygning til de videregående uddannelser og ved at udfordre eleverne med 'svære lektier og projektarbejder'.*

Særlige forhold på vekseluddannelserne

Lærerne på *teknisk skole* oplever at have mange svage elever og bruge meget tid på den gruppe. Lærerne fortæller, at nogle bogligt svage elever bliver overraskede og aggressive over at blive præsenteret for et fag og opdage, at halvdelen af undervisningen er teori. Lærerne forsøger at støtte de svage elever ved at gøre undervisningen mere visuel. De synes, at de svigter mellemgruppen og gruppen af stærke elever, som så kommer til at kede sig. Der er en tendens til, at mellemgruppen dropper ud, og lærerne tænker, at det egentlig ville være mere fremtidsrettet at bruge ressourcer på mellemgruppen.

På *teknisk skole* er det vigtigt for eleverne at få hjælp til at finde en praktikplads. Det kan både være gennem lærerens kontakter og ved, at læreren læser elevens ansøgninger igennem inden, de bliver sendt.

- *Eleverne på en teknisk skole fortæller, at der er mange diskussioner med lærerne om nytten af fagene, fordi eleverne har svært ved at forstå, hvorfor de fx skal have matematik og samfundsfag for at blive automekaniker. Derfor hører mange elever ikke efter og deltager ikke i fagene. Også fag, som har direkte relevans for uddannelsen, kan være svære at forstå, og det betyder, at mange elever ikke tager fagene alvorligt. Eleverne kommer til at forstå relevansen af fagene gennem praktiske opgaver, fx at dansk er vigtigt for at kunne lave et menukort. De siger, at når de forstår deres uddannelse bedre, kan de også se relevansen af fagene.*

Eleverne på Social- og sundhedsskolerne foretrækker at arbejde med de faglige problemer på klassen frem for at blive taget ud og få klarlagt sit problem som et 'sær-problem'. Lærerne oplever, at åbenheden fører til en hurtig indsats, fx hjælpemidler til læsning, så eleverne ikke kommer bagud.

Eleverne er glade for, at der bliver snakket åbent om faglige problemer med fx stavning. De fleste i klassen har svært ved et eller andet, og når alle ved det, kan de bedre hjælpe hinanden. Derfor er eleverne ikke så bange for at dumme sig i klassen, de er fx ikke bange for, at der er stavfejl i en power-pointpræsentation. Lærerne på social- og sundhedsuddannelserne oplever at få flere elever med vanskeligheder, men også at flere elever er hurtige til at bede om hjælp. Lærerne fortæller, at de ofte har elever, der siger, at de ikke før har fået hjælp og støtte.

Eleverne på vekselluddannelserne lægger mere vægt på variation i undervisningen i form af fysisk udfoldelse. Mange er ikke vant til at sidde stille og kan bedre koncentrere sig, hvis der er afbræk i undervisningen, hvor de kan komme til at røre sig. På tekniske skoler og social- og sundhedsskoler er der større variation i arbejdsformerne pga. værkstedstimerne.

- *Lærerne på en social- og sundhedsskolerne fremhæver, at bygningerne afspejler uddannelserne og understøtter, at der kan laves mange forskellige ting, hvis der er brug for et afbræk i undervisningen. Aktivitetsfag er et hovedfag på uddannelserne, og det får den rette plads på skolen. Eleverne har forskellige læringsstile, og det kan tilgodeses i skolens mange forskellige rum.*

Social- og sundhedseleverne fortæller, at lærerne har meget forskellige regler for, hvordan eleverne må arbejde. Nogle lærere giver fx eleverne lov til at tage hjem ved længerevarende gruppearbejde, og det giver anledning til megen diskussion, der fjerner det faglige fokus. Eleverne efterlyser, at lærerne har de samme regler for at undgå diskussionerne.

Lærerne på erhvervsskolerne har siden reform 2000 haft fokus på at arbejde mere sammen, og lærerne siger, at de kan se en fordel i at arbejde sammen og være opmærksomme på, hvad eleverne lærer i de andre fag. De oplever, at det dels giver en større opmærksomhed på kernefagligheden, dels en bedre undervisning på tværs af fag.

Særlige forhold på produktionsskolerne

Produktionsskoleeleverne har brug for lærernes hjælp til at finde ud af, hvordan de skal komme videre i uddannelsessystemet, så de fx kan komme ind på teknisk skole. Eleverne oplever, at når læreren tager sig tid til dem og ofte har samtaler med dem om deres fremtidsplaner, hjælper det med til, at planen lykkes. De er glade for at kunne få dansk- eller matematikundervisning på små hold, så de får lært det nødvendige til at kunne søge videre.

- *En elev på en produktionsskole får undervisning i teknisk tegning på et lille hold, hvor de kan blive ved med at spørge og få forklaringer fra læreren. Den individuelt tilpassede undervisning betyder, at eleven oplever, at han lærer noget.*

Andre elever har sociale eller psykiske problemer og har ikke brug for at lære noget, men for at være et sted, hvor der tages hensyn til deres særlige vanskeligheder, indtil de bliver klar til at tage et uddannelsesvalg. Eleverne oplever at få de rammer og den støtte, de har brug for, for at kunne fungere.

- *En elev med ADHD får lov at sidde alene i et rum og arbejde med sin portfolio og må gerne spille computerspil ind imellem, når han mister koncentrationen. En anden elev med depression får lov at være på skolen to timer om dagen.*

Nogle elever fortæller, at lærerne spørger dem, hvordan det går og opfordrer dem til at hjælpe hinanden. Det er vigtigt, for det kan være svært at bede om hjælp, hvis man ikke har det godt.

Eleverne betragter læreren som chefen, der hver dag uddelegerer arbejdsopgaver. De sætter pris på, at læreren arbejder sammen med dem i værkstedet, at de får lov at prøve sig frem og får at vide, hvis de laver fejl, men uden at blive skældt ud. Lærerne tilstræber også, at værkstedet minder om en arbejdsplads. Fx arbejder nogle lærere bevidst med at stresser eleverne ved at lægge deadlines ind, så eleverne får en oplevelse af, hvad det vil sige at være på en arbejdsplads. Lærerne mener, at stress er et misbrugt ord, og arbejder bevidst med 'sund stress' over for eleverne for at gøre det spændende. De oplever, at det værste for eleverne er, hvis der er for lidt at lave. Mange produktionsskoleelever siger også, at de bedst kan lide, når der er nok at lave.

Eleverne oplever at lære noget, når undervisningen kobles til 'det virkelige liv'.

- *Et forløb om fisk på køkkenholdet afsluttes med, at de tager på fiskeauktion.*

Lærerne forsøger at skabe variation ved at give eleverne forskellige opgaver på værkstedet, men der skal ikke være variation blot for underholdningens skyld.

- *En lærer fortæller, at eleverne ikke oplever, at arbejdet er varieret, hvis de fx skal sy tre forskellige kjolemodeller. De synes, at variation fx ville være at spille kort i stedet for at sy. Men opgaven lærer dem, hvordan arbejdet på en rigtig systue kan være.*

Samtidig prøver lærerne at udfordre de elever, der gerne vil lave det samme hver dag. Ved at give dem forskellige opgaver, bliver de nødt til at tage stilling til nye problemstillinger, og det lærer de meget af. Lærerne fortæller, at mange af deres elever har svært ved at tage beslutninger.

- *En lærer i køkkenet fortæller, at nogle af hendes elever næsten ikke kan holde ud, at hun ikke fortæller dem, om maden smager godt og er krydret godt nok, men at de selv skal tage stilling til det. Det er vigtigt, at eleverne lærer det for at kunne klare sig på arbejdsmarkedet, hvor der ikke er nogen 'støttepædagog'. Læreren siger, at hun kan se eleverne vokse, når de kommer over angsten for at tage beslutninger.*

Sundhed

Hvad påvirker elevernes sundhed?

Eleverne ved godt selv, om de lever sundt eller usundt, og de mener ikke, at skolen hverken kan eller skal ændre deres vaner. De siger, at de er voksne mennesker, som kan tage deres egne valg. Skolens indeklime samt borde og stole har indflydelse på elevernes oplevelse af egen sundhed.

Kantineforhold

På skoler med kantine nævner eleverne muligheden for samvær i spisepausen. Eleverne er glade for at spise sammen og sidder ofte i kantinen sammen med de andre fra klassen, også selvom de har madpakke med.

>> *Man tænker ikke så meget over det, men det betyder noget, at der er en kantine, hvor alle år-gange kan være sammen. (Elev)*

■ *På en skole uden kantine fortæller eleverne, at de går over på en anden skole i området eller på tanken, og at det ville være mere socialt, hvis de spiste sammen på skolen.*

Kantinernes udbud beskrives forskelligt. Flertallet af eleverne synes, at skolens kantine laver god mad. Der er som oftest både varme retter, grøntsager/salatbar og slik og kager. De fleste skoler har automater med kaffe/the og sodavand. På nogle skoler er der tillige slikautomater, således at man kan forsyne sig, efter at kantinen er lukket og efter skoletid.

Eleverne er tilfredse med at kunne vælge selv, om de vil spise sundt eller ej. De siger, at alle ved, hvad sund mad består af, men at 'de er voksne mennesker' og derfor selv må tage ansvaret for, hvordan de vil spise. Nogle lægger vægt på, at kantinen muliggør et sundt valg. Nogle elever siger, at skolen skal være mere aktiv og kun sælge sund mad i kantinen.

■ *En elev fortæller, at kantinen er begyndt at lave frugttallerkner med et lille udvalg af udskåret frugt, som ser indbydende ud. De flotte farver og de lettilgængelige udskæringer udgør for hende et attraktivt alternativ til en romkugle om eftermiddagen.*

På flere skoler klager eleverne over kantinenes størrelse og åbningstider. En for lille kantine giver anledning til kødannelser og meget ventetid i spisepausen. Dette betyder i nogle tilfælde, at eleverne vælger at tage madpakke med, i andre tilfælde presser eleverne på for at få fri tidligere fra timen op til spisepausen, så de kommer først i kantinen. På nogle skoler nævner eleverne, at kantinen lukker for tidligt, som oftest efter spisepausen, og at de derfor nemt kommer til at bruge slik- og sodavandsautomaten om eftermiddagen. Dette synes de er ærgerligt, og de efterspørger alternativer til automaterne, når de får sukkertrang sidst på dagen.

Motion og idrætsfaciliteter

På uddannelser uden obligatorisk idræt efterlyser en del elever dette. Nogle efterlyser et par timers idræt om ugen, da de synes, det er svært at sidde så meget stille. Andre mener, at idræt hører hjemme i fritiden, da det ikke har noget med deres uddannelse at gøre, nu hvor de er gået ud af folkeskolen. På et par skoler efterspørger eleverne firmasport. Mange skoler har en idrætsdag om året og frivillige idrætstilbud efter skoletid, men der er ikke mange elever, der omtaler dette.

- *På en skole har de en årlig aktivitetsdag som en del af det samlede introduktionsforløb, hvor eleverne kan vælge en aktivitet som fx dans eller vandretur. Eleverne kan godt lide det, fordi de så 'kommer lidt væk fra alt det her.'*

Udendørsarealer fremhæves som et stort plus af eleverne. Mange har brug for at komme ud i pauserne, og de er også glade for at have mulighed for at være sammen på tværs af klasserne. Flere har brug for at kunne lave noget udenfor, da det ikke er 'break nok' at gå i kantine. De vil fx gerne have en basketballbane. På flere skoler fortæller eleverne, at den fysiske udfoldelse foregår ved at gå på den lokale tank eller i supermarkedet, hvilket hjælper på humøret. Dette er på en skole koblet sammen med manglende udendørsarealer, men turen til tanken er også den foretrukne aktivitet på en skole med et nyindrettet gårdmiljø.

Idrætsfaciliteter er meget ujævnt fordelt. På det almene gymnasium har man idræt på skemaet, og de fleste almene gymnasier har egen idrætshal, baner med fodboldnet mv. På de øvrige skoler, hvor idræt ikke er en del af den skemalagte undervisning, er der som hovedregel ikke adgang til sportsfaciliteter, heller ikke et fodboldnet eller en basketkurv på skolens udendørsarealer. Dette giver meget forskellige muligheder for at inddrage motion og fysisk udfoldelse i skolehverdagen.

På nogle skoler har man dog motionsrum, men ofte kun til personalet. På skoler uden idrætsfaciliteter og idrætsundervisning fremhæver nogle elever, at de ikke mener, at skolerne skal påtage sig ansvar for, at eleverne kan udfolde sig fysisk, mens andre efterspørger muligheder for at kunne udfolde sig fysisk i pauserne, fx bare et fodboldnet på en plæne.

Ryging

På alle skoler er rygning kun tilladt udenfor. Det er eleverne glade for, da de ikke synes, passiv rygning er acceptabel. Flere steder har der været problemer med, at rygerne stod uden for skolens hovedindgang, og at ledelsen syntes, det var dårligt for skolens image. Der har også været en del problemer med skod, der flød overalt. Det er forsøgt løst på forskellig vis, bl.a. ved at rygning er blevet forbudt foran hovedindgange og på en skole også på udendørs altaner. Det synes eleverne er i orden. Rygeforbud har den effekt, at nogle skolers udendørsarealer domineres af rygere, dvs. at eleverne kun bruger skolens udendørsfaciliteter, hvis de skal ryge.

- På en skole nævner nogle elever, at det er blevet mere ubekvemt at ryge, når de skal udenfor, og der derfor bliver røget mindre. På denne skole sælger kantinen heller ikke cigaretter, og det synes eleverne er godt.
- På en skole nævnes problemet med rygning på toiletterne, hvilket eleverne synes er ulækkert.
- En skole har afholdt rygestopkurser for lærere og elever.

Ansvar

Lærere og ledelse har forskellige holdninger til skolens ansvar for elevernes sundhed.

- På en skole siger lærere og ledelse, at det er elevernes eget ansvar, om de spiser sundt. Skolen har besluttet, at der skal sælges sodavand og pølser, fordi de mener, at eleverne ellers ville købe det på tanken, og 'så kan kantinen ligeså godt få den indtægt'.
- På en anden skole har de fjernet sodavandsautomater og sat vandautomater op, og eleverne kan desuden drikke kaffe og te. Her oplever de ikke – som forventet – at eleverne køber sodavand uden for skolen, da de hverken ser elever drikke sodavand eller finder tomme flasker.

Eleverne har overvejende den holdning, at skolen ikke skal blande sig i deres sundhed. Argumentet er, at man har lov at vælge selv, så længe man ikke generer andre. Derfor skal skolen have en rygepolitik, fordi rygning påvirker andre end rygerne selv, mens fx fedme eller magerhed er ens egen sag.

>> Kantinen laver god mad, og man bestemmer selv, om man vil købe pomfritter eller noget sundt. (Elev)

Eleverne mener generelt, at sundhedskampanjer ikke har nogen effekt. Ingen elever har oplevet at ændre holdning eller vaner pga. en kampagne. Eleverne siger, at de 'kobler af over for alle budskaberne', og at de skal mærke effekten af det sunde eller usunde på deres egen krop, før de ville ændre adfærd.

- På en skole har der været gennemført kampanjer for sund mad, hvor der er mere sund mad i kantinen (salatbar), og der bliver delt frugt ud. Dette giver anledning til meget snak og debat blandt eleverne, især om slankekur. Skolen har også haft en håndboldstjerne ude at holde foredrag om træning og om at holde sig sund. Lærerne mener, at forbilleder og identifikation er vigtig, og eleverne siger også, at det er spændende, men de mener ikke, det ændrer deres adfærd.
- >> Kantinen har lavet en sund-mad-kampagne, og så er det op til en selv, om man vil kigge på sig selv. Det er svært at lave om på, hvordan folk reagerer. (Elev)

De fysiske rammer og sundhed

>> Hvis man ikke har et godt indeklima, kan man ikke lære noget. (Elev)

Indeklima er som nævnt i afsnittet om elevernes læring et problem på nogle skoler. Elever på både ældre og nybyggede skoler efterlyser bedre ventilation, da klasseværelserne og værkstederne bliver meget varme om sommeren. Dårligt fungerende ventilation giver træk, så nogle elever er blevet syge. Eleverne nævner, at de har brug for lys og luft for at føle sig godt tilpas på skolen, og at varmen flytter fokus fra opgaven. Hvis lokalerne er mørke, oplever nogle elever, at de bliver deprimerede.

>> Åbne og lyse rum gør, at man ikke føler sig indespærret. (Elev)

På de nybyggede skoler med meget glas klager eleverne over dårligt indeklima.

>> Når man bygger nyt, så er det som om det vigtigste er, at det er flot – ikke om det kan bruges. (Elev)

Rengøringsstandarder nævnes af flere elever. Generelt synes eleverne, at deres skole er pæn og ren, og især fremhæves rene toiletter. På et par skoler nævner eleverne mangelfuld rengøring af toiletter, hvilket undrer og generer dem meget.

Borde og stole fremhæves af eleverne som vigtige for deres sundhed. Kontorstole, som er behagelige at sidde på, og indstillelige borde og stole, der kan afpasses elevens højde, er et stort plus for eleverne. Når skolens møblering kritiseres er det oftest stolene, som er svære at indstille, eller borde og stole, der ikke passer sammen, så eleverne får ondt i ryggen. Gode borde og stole betyder, at eleverne kan arbejde godt på skolen.

Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser

Enkelte gymnasieelever taler om deres psykiske sundhed.

- En elev fortæller, at hun nemt bliver stresset over lektierne og sine forventninger til sig selv. Men hun får ikke hjælp fra skolen eller vennerne.
- En anden elev fortæller, at skolen holder ham sund, fordi 'det er som at komme op af et hul at komme tilbage til skolen efter ferien.'
- På et handelsgymnasium siger lærere og ledelse, at de synes, det er 'et mærkeligt signal', at handelsgymnasiet ikke har idræt på skemaet, når det almene gymnasium har. De forsøger derfor at kompensere for det ved et tema på grundforløbet, de kalder 'Krop og sundhed'. Her har eleverne forskellige former for bevægelse og lærer om ernæring.
- På et andet handelsgymnasium siger lærere og ledere, at de satser på både kvalitet og kvantitet i frivillige idrætstilbud, men at eleverne ikke skal tvinges, da nogle har valgt handelsgymnasiet for at slippe for idræt.

Generelt ses de frivillige aktiviteter på gymnasierne mere som sociale aktiviteter end som sundhedsaktiviteter.

- På et midtbygymnasium fortæller lærerne, at ungdomskulturen ses i skolegården, hvor der er status i at se godt ud og at have en cykel – ikke en knallert. Dette mener de er udtryk for, at eleverne er interesserede i deres sundhed. Skolen har ikke selv idrætsfaciliteter, men gør meget ud af at låne sig frem og lave andre aktiviteter, der sikrer, at eleverne får rørt sig i idrætstimerne.

På nogle af de gymnasiale uddannelser berøres emnet alkoholpolitik. Lærerne fortæller, at de forsøger at løse problemerne ad hoc, og at de ikke har en alkoholpolitik.

- På en skole med kostafdeling har de forbudt indtagelse af alkohol på dage før undervisning, da der var problemer med, at eleverne gik i byen torsdag aften. De prøver at begrænse reklamer på skolen for happy hour på byens værtshuse.
- På et alment gymnasium siger lærere og ledelse, at de ikke kan have en alkoholfri skole, da de gerne vil servere øl i fredagscafeerne.

Særlige forhold på vekseluddannelserne

- På en teknisk skole fortæller eleverne, at maskinerne står så tæt i værkstedet, at de ikke kan få plads til ordentlige arbejdsstillinger. Eleverne mener, at værkstedets indretning adskiller sig meget fra 'et virkeligt værksted'.

Social- og sundhedsskolerne adskiller sig fra alle de øvrige uddannelser ved, at både eleverne, lærerne og lederne nævner det problem, at nogle elever er så overvægtige, at de vil have svært ved at få eller bestride et job i omsorgssektoren. Lærerne mener, at det er etisk forsvarligt – men svært – at sige til nogle meget overvægtige elever, at de bliver nødt til at tabe sig, hvis de skal have et job. Lærerne mener, at elevernes fedme er forankret i det samfundslag, de tilhører, og at det derfor er meget svært for eleverne at ændre på det, samtidig med at de ofte har andre problemer at slås med. Elever, der er dårlige til sport, vælger det fra med det samme, fx med begrundelsen dårlig ryg.

- Lærerne på en social- og sundhedsskole prøver derfor at få bevægelse ind i fagene, som ikke ligefrem er sport, men mere er leg eller dans, og hvor samværet er i fokus. Når det er sjovt, oplever de, at det er nemmere at få eleverne med. De vil gerne lave et motionsrum på skolen, da det er mere anonymt for eleverne end at gå i et motionscenter i byen.
- En anden social- og sundhedsskole har et konditorium til eleverne. De oplever at have alle mulighederne for at få mere fysisk bevægelse ind i undervisningen, og at de skal i gang med at finde ud af, hvordan de udnytter mulighederne bedre. De prøver at skabe nogle attraktive rammer for fysisk udfoldelse gennem bedre udendørsfaciliteter som fx bolde og volleyballnet, som det især er drengene, der bruger.

Social- og sundhedsuddannelserne har potentielt mange aktiviteter i undervisningen, hvor eleverne ikke sidder på stolene, men lærerne vil gerne være bedre til at argumentere for disse aktiviteter. Dels over for ledelsen og dels over for eleverne, så de ikke opfatter det som pjat, men en vigtig del af uddannelsen, som de skal respektere. Lærerne oplever, at der er stigende forventninger til uddannelsesinstitutionerne om at tage sig af elevernes sundhed. Fx forventer de i de kommende år at skulle lave en fælles indsats for, at eleverne får bevæget sig de anbefalede 30 minutter om dagen.

- *På en social- og sundhedsskole giver de et tilbud til udvalgte hold om, at elever med en BMI på over 25 kan deltage i et projekt om sund livsstil. Timerne ligger i mellemtimer i undervisningstiden. Der er kun få fra målgruppen, som har meldt sig, og andre elever på de udvalgte hold har derfor fået mulighed for at deltage, så holdet fyldes op.*

I social- og sundhedsuddannelserne giver fagene sundhed og psykologi redskaber til, at nogle elever ser på sig selv og deres sundhed på en ny måde.

- *En elev fortæller, at hun har lært om Maslows behovspyramide, og at hun derfor nogle gange overvinder sin trang til at smide sig foran fjernsynet, når hun kommer hjem, og i stedet går en tur eller besøger en ven.*

Nogle elever siger, at det er vigtigt i deres kommende job, at de selv arbejder med deres livsstil, så erfaringerne kan bruges til at vejlede andre. Nogle lærere nævner, at det er vigtigt at få stresshåndtering ind i undervisningen, da elevernes fremtidige arbejde er stressende.

Særlige forhold på produktionsskolerne

Mange produktionsskoleelever synes, at både de selv og mange andre elever på skolen spiser usundt. De mødes til to daglige måltider og er generelt glade for det, men flere mener, at den mad, køkkeneleverne laver, ikke er særlig sund eller varieret. Nogle elever siger, de har taget på, efter de er startet på skolen. Det nævnes, at madens kvalitet er svingende, alt efter hvor dygtige eleverne i køkkenet er, og at man ikke altid har lyst til at spise maden. Der er som regel salat til middagsmåltidet, men eleverne er enige om, at det er ens eget ansvar at spise det.

- *På en skole sættes æblebåde frem om eftermiddagen, som eleverne kan tage af.*

Eleverne synes ikke, skolen skal tvinge eleverne til idræt, da de er på skolen for at arbejde. Nogle synes, at de får motion nok på værkstedet og siger, at hvis de blev tvunget, ville de bare 'blive sure og gå deres vej.'

Lærerne oplever derimod at have 'meget store muligheder for at påvirke elevernes sundhed'. En lærer siger, at eleverne har en kropsopfattelse, hvor de går meget op i det ydre, men gerne fylder sig med usund mad og medicin i træningscentret. Han fortæller, at han 'hele tiden ligger på lur' for at fange mulighederne for at få eleverne til at røre sig.

- Ved et morgenmøde sad læreren alene, fordi der var busstrejke. Da eleverne efterhånden dukkede op, fik de talt om, at de fleste elever boede inden for en radius af 5 km, så de kunne sagtens løbe eller cykle til skolen. Herefter begyndte han at løbe med eleverne en gang om ugen. Eleverne bliver motiveret til at løbe med, fordi de synes, det er pinligt, at deres 47-årige lærer kan løbe fra dem.
 - En anden produktionsskole har skiftende idrætsaktiviteter en gang om ugen, hvor eleverne opfordres til at melde sig til. Lærerne lægger 'et moderat pres' på eleverne om at deltage, men de siger også, at eleverne typisk kommer fra hjem, hvor der ikke dyrkes sport, og at det kan skolen ikke gøre noget ved. De har haft en emneuge med bl.a. foredrag om sundhed, og køkkenlæreren forsøgte at følge op på det, men det gled ud. De siger, at det ikke er skolens mission, og at det er svært at nå eleverne.
- >> Ligesom med alle kampagner, så ebbede det ud. (Lærer)

På produktionsskolerne er der i særlig grad fokus på elevernes behandling af bygninger og inventar.

- På en stor byskole oplever lærere og ledelse, at døre og vægge bliver ødelagt, og at det er en del af den daglige opdragelse at lære eleverne at passe på ting og bygninger. De undgår, at tingene bliver ødelagt ved at købe stole uden betræk, da stole med polster blev sprættet op, og de sætter hårdere plader op på væggene efterhånden som skolen bliver renoveret, så der ikke kan sparkes igennem dem.
- På en lille produktionsskole 'på landet' fortæller nogle elever, at de passer bedre på skolen, efter den er blevet renoveret. Udendørsarealerne holdes af eleverne, og det betyder, at de passer bedre på området. De gør også selv toiletterne rene. Lærerne fortæller, at de ikke har problemer med hærværk, fordi vedligeholdelse af skolen er en del af elevernes opgave, så de tænker over ikke at 'smide om sig med tingene', da de selv skal ordne det bagefter.

Sikkerhed

Hvad påvirker elevernes sikkerhed?

Skoler med værksteder og laboratorier har de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger, og eleverne oplever at blive tilstrækkeligt informeret. Nogle skoler har dog ikke en handleplan ved brand, mens der på andre skoler hænger instruktioner i fællesarealerne. Ingen elever har været med til en brandøvelse.

Sikkerheden spiller en vigtig rolle på erhvervsuddannelserne og produktionsskolerne – og en mindre rolle på det almene gymnasium. De fleste skoler gennemfører undervisning, introduktioner og kurser i sikkerhed og sikkerhedsrelaterede emner, mens det kun få steder omtales, at eleverne inddrages i sikkerhedsarbejdet.

>> Man kan ikke lave et ordentligt stykke arbejde, hvis man ikke er sikker. Jo mere tid man skal bruge på det sikkerhedsmæssige, jo mindre tid har man til det, man egentlig skal. (Elev)

Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser

På teknisk gymnasium fortæller eleverne, at lærerne går meget op i at fortælle dem om sikkerhed i forbindelse med maskiner og kemikalier. Eleverne introduceres til, hvordan de skal arbejde i værkstederne, og hvad de skal gøre, hvis der sker en ulykke. På en anden skole får eleverne forud for hver laboratorieøvelse et tilpasset sikkerhedskursus.

Eleverne giver udtryk for, at de altid ved, hvordan de skal opføre sig, og at de opfører sig ansvarligt, fordi det følges konsekvent op, hvis de træder ved siden af. På et teknisk gymnasium og en teknisk skole får eleverne et førstehjælpskursus.

Der er ingen udtalelser om sikkerhedsmæssige forhold på det almene gymnasium og hhx.

Særlige forhold på vekselluddannelserne

På teknisk skole er sikkerhed en dagligdags rutine og en del af undervisningen. Eleverne er meget opmærksomme på sikkerheden og udtaler også, at sikkert udstyr betyder, at de kan koncentrere sig om, hvad de skal lære på uddannelsen. De oplever, at hvis udstyret ikke er sikkert, så fjernes fokus fra det stykke arbejde, der skal laves, fordi de bruger tiden på sikkerheden i stedet for opgaven.

>> Jeg tænker utrolig meget på min sikkerhed. Hvis man ikke tænker sig om, kan man nemt blive slået ihjel ude i værkstedet. (Elev)

Små værksteder, hvor maskinerne står tæt, nævnes af nogle elever som et sikkerhedsmæssigt problem. Nogle elever nævner desuden dårlig udluftning, hvilket giver tilrøgede og klamme lokaler.

På social- og sundhedsskolerne får eleverne gennemgået udstyr og kemikalier i naturfagslokalet. Lokalerne er nye, og både lærere og elever udtaler, at sikkerheden er i top. Nogle elever efterspørger mere undervisning i forflytningsteknikker.

Særlige forhold på produktionsskolerne

På produktionsskolerne instrueres eleverne i korrekt brug af maskiner, inden de får lov at bruge dem. Lærerne viser eleverne, hvordan de skal bruge maskinerne, så eleverne ved, hvad de skal gøre. Nogle maskiner må kun bruges af lærerne.

På en produktionsskole fortæller eleverne, at maskinerne gennemgås på faste tidspunkter hver anden uge. Nogle er dog ret ligeglade med deres sikkerhed og svejser fx uden svejsebriller. Lærere og ledere på en produktionsskole siger, at de via arbejdspladsvurderingen, APV'en, er opmærksomme på sikkerheden, og at de har handlingsplaner, som de skal have fulgt op på. De mangler en plan for, hvad de skal gøre, hvis en elev kommer til skade.

Hvordan arbejder skolerne med udvikling af undervisningsmiljøet?

Der er store forskelle på, hvor meget arbejdet med at udvikle undervisningsmiljøet fylder på skolerne. Nogle skoler følger en overordnet evalueringsplan, så de forskellige undersøgelser bliver fordelt over skoleårene. Mange skoler har gennemført en elevtilfredshedsundersøgelse, som de formulerer indsatsområder på baggrund af. En del undervisningsmiljøarbejde foregår også mere uformelt i lærerteamet og i samtaler mellem elever og lærere. Det er en fælles problemstilling på en del skoler, at skolens ledere og lærere ofte har svært ved at få inddraget eleverne i arbejdet med undervisningsmiljøet.

På skoleniveau

Prioritering af undervisningsmiljøarbejdet

Lærere og ledelse er optaget af at prioritere undervisningsmiljøarbejdet i forhold til andre opgaver. Der er en tendens til, at faglig og pædagogisk udvikling kommer i et konkurrenceforhold til undervisningsmiljøarbejdet. Lærerne oplever, at arbejdet med undervisningsmiljø kan tage meget tid, som går fra andre vigtige opgaver.

>> I perioder har vi brugt mere tid på at skrive rapporter end på at forberede os til konkrete timer. Der skal være en balance, så man også får lov til at undervise. (Lærer)

- *På en skole siger ledelsen, at der skal skabes 'rum' i hverdagen til at arbejde med undervisningsmiljø – dels økonomisk og dels tidsmæssigt. Økonomien og tiden forhindrer skolen i, at lærerne arbejder systematisk sammen og dermed også et systematisk samarbejde om undervisningsmiljø. De lægger mere vægt på, at skolen er pædagogisk ajourført. Ledelsen siger dog, at de er opmærksomme på undervisningsmiljøet, men at det ikke er rodfæstet.*

På flere skoler oplever lærere og ledelse at have et relativt lille økonomisk råderum. Det er derfor vigtigt for dem, at arbejdet med undervisningsmiljø fokuserer på forhold, de ved, de kan gøre noget ved, dvs. som ikke kræver en stor økonomisk investering.

- *På en skole siger lærerne og lederen, at de har mange ideer, men at det er vigtigt for dem, at der ikke bliver sat for meget i gang. De ønsker at have nogle få projekter, som de kan være sikre på at 'følge til dørs'.*

Ansvarsfordeling mellem ledelse og lærere

Der er store forskelle på ledelsens rolle i skolernes undervisningsmiljøarbejde. Målrættede strategier for skolen som helhed initieres ofte i chefgruppen, som uddelegerer arbejdet til relevante udvalg eller nedsætter arbejdsgrupper.

- På en skole tages aktuelle problemer op på lærermøder, og her afgøres det, hvem der evt. arbejder videre med dem. Ledelsen involveres så lidt som muligt på denne skole.
- På en anden skole foregår arbejdet nogle gange uformelt, begyndende med en debat, hvor det ifølge lærere og ledelse kan tage lang tid, før det fører til handling.

Nogle skoler har lavet indsatser på baggrund af en elevtilfredshedsundersøgelse.

- På en skole pegede undersøgelsen på stress og mobning som indsatsområder, og derfor hyrede skolens ledelse nogle oplægsholdere til de to emner. Lærere og ledelse fortæller, at de var bange for, at 'alle pludselig ville føle sig stressede eller mobbede'. Men de oplevede ikke, at problemerne blev forstærket af at sætte fokus på dem, og der kom nogle gode diskussioner ude i klasserne.
- På en skole har ledelsen besluttet at gennemføre undervisningsmiljøundersøgelsen en gang om året, hvor rådsrepræsentanter i samarbejde med afdelingslederen interviewer alle klasserne.
- En skole har ikke 'de store programerklæringer, men tager det på bedste provinsmaner som det kommer.'

Der er store skoleinterne forskelle på lærernes interesse for undervisningsmiljø. Nogle lærere siger, at det burde være en del af jobbet, mens andre 'aldrig tænker på det sociale'.

- » Arbejdet med undervisningsmiljø foregår også i undervisningen. Uddannelserne bliver mere og mere individualiserede, så relationen til eleverne og mellem eleverne bliver mere og mere vigtig. (Lærer)

Flere lærere og ledere pointerer, at lærernes lyst og initiativ er afgørende for, hvilke aktiviteter, der sættes i gang på skolen. Hvis lærerne har energi og engagement og er foregangsmænd, så kommer eleverne også med. På skoler med en uformel organisering kan der være en tendens til, at ledelsen reagerer efter brok fra eleverne, men ikke proaktivt.

På teamniveau

Når arbejdet med undervisningsmiljø foregår i teamene, så er det ofte ikke formaliseret. Undervisningsmiljøemner, der typisk er forankret i teamet, er ordensregler og elevdemokrati, men det handler i høj grad også om klassernes daglige trivsel, elevernes relationer til hinanden og lærer-elevrelationen. Lærerne siger, at de arbejder med undervisningsmiljøet indirekte. Nogle skoler har ledelsesressourcer tilknyttet teamene på uformel basis, så en afdelingsleder kan deltage i dele af teammøderne, fx ved håndtering af en vanskelig klasse. På andre skoler informeres ledelsen om klassernes trivsel gennem samtaler mellem lærerne og lederen, enten uformelt eller som et punkt på lærermøderne.

- På en skole fortæller lærerne, at elevernes opfattelse af undervisningsmiljøet er et fast punkt i kontaktlærersamtalen en gang årligt.

- På en skole fortæller lærerne, at de gør meget ud af at være til stede og nærværende, som 'mennesker af kød og blod', så eleverne oplever, at de kender lærerne. De tror, at den holdning gør, at eleverne gerne henvender sig til dem, men de er lidt usikre på det. Derfor er de spændt på at se den kommende elevtilfredshedsundersøgelse, hvor de forventer at få svar på dette.

Lærernes arbejdsmiljø har på forskellig vis indflydelse på elevernes undervisningsmiljø. Overordnet oplever lærerne, at hvis de har det godt, så er de også bedre undervisere. På flere andre skoler med velfungerende lærerteams nævner lærerne oplevelsen af ikke at stå alene med problemerne. Fx kan de aftale fælles indsatser for at forbedre undervisningsmiljøet i klasserne. Før teamstrukturen var de mere alene og derfor mere tilbøjelige til at føle, at de selv var skyld i eventuelle problemer i en klasse.

- På en skole fortæller lærerne og lederen, at de har oplevet at være meget privatpraktiserende, men nu har forsøgt at dele ansvaret mere ved at indføre teamstruktur og kollegial supervision, og ved at ledelsen går mere i dialog.
- På en social- og sundhedsskole arbejder lærergruppen med eget arbejdsmiljø, bl.a. gennem etablering af en sundhedsambassadør, som har sat morgen-yoga og andre typer stresshåndtering i gang i lærergruppen. De håber at kunne overføre deres erfaringer til undervisningen med eleverne. Lærerne diskuterer i den forbindelse, om de er eller skal være rollemodeller. Nogle oplever at have det godt med, at eleverne fx ser dem komme på cykel om morgenen, og tror, at det kan have en afsmittende effekt på eleverne. Andre mener, at lærerne har brug for privatlivets fred, og at det er ok fx at ryge, selvom man er lærer på en social- og sundhedsskole.

På elevniveau

Generelt er holdningen blandt lærere og ledelse, at eleverne skal have en vis indflydelse. Begrundelsen er fx, at de skal lære at deltage i demokratiske processer, eller at det styrker deres tilhørsforhold til skolen. Nogle lærere vil gerne blive bedre til inddragelse af eleverne i undervisningsmiljøundersøgelsen, mens andre mener, at elevinddragelsen har et passende leje. Når elever nævner et ønske om inddragelse, nævner de typisk indretning og grupperum som relevante områder at have indflydelse på, mens det strategiske arbejde med planlægning og gennemførelse af undervisningsmiljøundersøgelser ikke nævnes af nogen elever.

Nogle lærere og ledelse oplever det som 'en sej proces', at eleverne skal lære at lave sådanne undersøgelser, og at det hver gang er som at begynde forfra. De opfatter det som vigtigt at give eleverne en tilbagemelding på undersøgelserne, da de derved viser eleverne respekt og fx bedre kan give et velbegrundet afslag på elevønsker. Nogle elever påpeger, at det er vigtigt, at de kan være anonyme, når de udtaler sig om undervisningsmiljøet, så det ikke 'falder tilbage på en', at man er utilfreds. Andre elever går direkte til læreren, hvis noget ikke er i orden.

Andre mener ikke, at eleverne har kvalificerede meninger om fx farven på en væg, og at det blot skaber forvirring og frustrationer, hvis mange forskellige og skiftende meninger skal fornes.

På en skole har ledelsen taget et valg om ikke at involvere eleverne ud fra den betragtning, at eleverne ikke er interesserede i indflydelse med hensyn til planlægning og afvikling af skolens fælles arrangementer, men gerne vil komme til dem, når lærerne har planlagt dem, fordi lærerne deltager og viser engagement.

På flere skoler sidder der elevrepræsentanter i bl.a. sikkerhedsudvalg og miljøudvalg, og elevrådet inddrages på forskellig vis. Men en del skoler oplever, at eleverne ofte ikke kommer til møderne eller ikke har forslag til ændringer og aktiviteter, som regel med den begrundelse, at de er tilfredse.

- *På en skole har de slået undervisningsmiljøcirkulæret sammen med elevrådsarbejdet, og elevrådet kan komme med ønsker til undervisningsmiljøarbejdet.*
- *En produktionsskole lavede på baggrund af deres første undervisningsmiljø-undersøgelse et fremtidsværksted med nogle elever fra hvert værksted. De oplevede, at det var en god måde at samle op på resultaterne, og de fik bl.a. snakket om en lærer, som havde en meget hård tone over for eleverne.*

Særlige forhold på de gymnasiale uddannelser

Gymnasiereformen tager tid og kræfter og har på nogle skoler skubbet undervisningsmiljøarbejdet i baggrunden. Det har været nødvendigt at bruge kræfter på lærernes arbejdsmiljø, bl.a. at få teamene til at fungere og samtidig få uddannelsen til at fungere for elever på den gamle ordning. Nogle elever nævner, at de godt kan mærke, at der er en reform under udvikling, og at det er forstyrrende for undervisningen, at lærerne ikke selv er helt hjemme i, hvad der skal foregå.

- *På et alment gymnasium profilerer skolen sig på elevinddragelse, og der sidder således to elever i skolens sikkerhedsudvalg. Lærere viser engagement, snakker med eleverne og spørger, hvis de ikke var til et udvalgmøde.*
- » *Det er et dødsdygt signal at sende, at eleverne har indflydelse på bygninger og indretning, men ikke på fagenes indhold og arbejdsformer. Hvis eleverne opdager, at det forholder sig sådan, så vil de blive sure. (Leder)*

Det har ikke været særligt 'in' at gå på teknisk gymnasium, men lærere og ledelse oplever, at det er ved at vende.

- *På teknisk gymnasium har de bevidst forsøgt at skabe en historie om, 'hvem er vi' gennem mange aktiviteter på tværs af hold og årgange, fx en aktivitetsdag og en naturvidenskabsfestival.*

På htx beskriver lærerne en del af deres elever som lidt 'nørdede'. De er blevet drillet i folkeskolen, men på htx er det i orden at være en nørd. Lærere og ledelse mener, det er vigtigt at satse på det sociale på htx, hvis de skal holde på eleverne. Det gør de bl.a. i tværgående aktiviteter, hvor eleverne er sammen med nogle, de normalt ikke arbejder sammen med, og det skaber nye relationer.

Særlige forhold på vekselluddannelserne

Vekselluddannelserne oplever i endnu højere grad end de gymnasiale uddannelser, at det er svært at få eleverne involveret i undervisningsmiljøarbejdet.

- *På en handelsskole har man ikke elevråd, da lærerne og ledelsen oplever, at eleverne er ligeglade og ikke interesserede i at få indflydelse.*
- *Lærere og ledelse på en teknisk skole fortæller, at undervisningsmiljø har høj status hos ledelsen, men at eleverne ikke gider bruge tid på det. De forestiller sig, at en tydeligere profilering af de forskellige uddannelser, fx 'Murerfagskolen' med kortere vej til ledelsen kunne skabe grobund for mere nærdemokrati og dermed elevdeltagelse.*
- *En social- og sundhedsskole har netop gennemført undervisningsmiljøundersøgelsen og offentliggjort resultaterne på skolens hjemmeside. De vil gerne følge op på resultaterne med forskellige handleplaner via elevrådet, men eleverne har ingen kommentarer til undersøgelsens resultater. Lærere og ledelse mener, at det kan skyldes, at materialet er svært at overskue for eleverne. De synes også selv, at materialet er for stort og vil hellere tale med eleverne uden at lave undersøgelserne først. De korte skoleperioder betyder desuden, at de elever, der har deltaget i undersøgelsen, ofte ikke er på skolen, når resultaterne kommer.*

På teknisk skole fortæller lærere og ledelse, at det er op til de enkelte afdelinger, hvordan de vil arbejde med undervisningsmiljø. På uddannelsescentrene har afdelingerne forskellige ønsker, og arbejdet opleves fragmenteret. Der er dog flere eksempler på, at skolerne laver fælles elevtilfredshedsundersøgelser med andre skoler for at kunne sammenligne (benchmarking). De tekniske skoler arbejder også sammen med ungdommens uddannelsesvejledning, UU-centrene, fx om fælles brug af statistik i det pædagogiske arbejde.

Særlige forhold på produktionsskolerne

Lærerne og lederne på produktionsskolerne synes, det er svært at gøre undervisningsmiljøindsatserne langtidsholdbare, fordi elevgruppen skifter så tit. Ofte får de nye elever ind hver uge. De elever, der melder sig til at deltage, er der måske ikke længere, når indsatserne skal føres ud i livet. Lærerne oplever, at de fleste elever ikke gider involvere sig, fordi de skal videre. Derfor skal undervisningsmiljøarbejdet handle om små, overskuelige dele.

- *Lærere og ledere på en produktionsskole synes, at DCUM's opdeling i psykisk, fysisk og æstetisk undervisningsmiljø er en ideel måde at anskue undervisningsmiljøarbejdet på. I traditionelt sikkerhedsarbejde er der meget fokus på det fysiske miljø, og de finder det inspirerende også at inddrage det psykiske og det æstetiske.*

- *På en anden produktionsskole fortæller lærerne, at de har brugt meget tid på at lave undervisningsmiljøundersøgelsen. De oplevede, at eleverne begyndte at få meninger om noget, de aldrig havde tænkt på før, men at det egentligt ikke var noget, lærerne kunne bruge til at udvikle undervisningsmiljøet med, fx svarede nogle elever, at de fik ondt i hovedet af farven på væggen.*

Lærerne mener, at eleverne ikke bliver taget alvorligt, hvis man bruger flere timer på at diskutere farven på væggene. De mener, at hvis eleverne skal opleve glæden ved at blive inddraget og involvere sig, skal det være på vigtige områder, hvor de har forudsætninger for at mene noget. Det kunne fx være emner som selvtillid og angsten for ikke at kunne klare en uddannelse.

Hvad arbejder skolerne med i undervisningsmiljøet?

Undersøgelsesmateriale viser, at aktørerne har forskellige opfattelser af, hvad der hører ind under undervisningsmiljøarbejdet. Strategiske tiltag i form af fastholdelsesstrategier og skolens profil nævnes på nogle skoler som vigtige områder af undervisningsmiljøet, mens lærere og ledelse på andre skoler overvejende tænker, at undervisningsmiljø handler om elevernes dagligdag som fx omgangsformer og frivillige aktiviteter. Der er også skoler, hvor der arbejdes på begge niveauer og med koblinger, således at fx et øget udbud af frivillige aktiviteter er en del af fastholdelsesstrategien.

En del elever ønsker ikke at forandre noget i undervisningsmiljøet. De er tilfredse og siger, at de er på skolen for at lære noget og derfor ikke ønsker at bruge tid på at få indflydelse. Andre elever har forskellige ønsker, som uddybes nedenfor.

På skoleniveau – strategiske tiltag

Fastholdelse af elever

Flere skoler arbejder med forskellige strategier til fastholdelse af eleverne. Skolerne afprøver forskellige typer fraværsregistrering, fx elektronisk, hvor eleverne stempler ind og ud. Lærere og elever er generelt glade for det, fordi de undgår diskussioner, og de har en forventning om, at det vil forebygge fravær. Nogle elever efterspørger dog mindre stramme regler for fravær, da de er bange for at blive hjemme, når de er syge.

- *På et handelsgymnasium har de lavet et fast opfølgningssystem ved fravær, som bliver gennemgået af teamkoordinatoren. Lærere og ledelse fortæller, at de tilstræber, at skolen får en arbejdskultur for at komme væk fra et ry om, at man kunne komme gennem uddannelsen uden at lave noget. Skolen har på baggrund af Globaliseringsrådets anbefaling ansat en mentor med det ene mål at fastholde elever. Mentoren har ikke eleverne til undervisning og har ikke sin gang på lærerværelset, og derfor mener lærerne, det er nemmere for eleverne at betro sig til ham, da han ikke har noget 'i klemme' i forhold til dem. Mentoren hjælper eleverne med at vælge fag, vejleder om overgangen fra grunduddannelse til hoveduddannelse, og taler med eleverne om eventuelle private årsager til fravær. Skolen håber, at ordningen kan videreudvikles i samarbejde med kommunen og dermed få tilført ekstra økonomiske ressourcer.*

På flere skoler forventer ledelsen, at fastholdelse også bliver det vigtigste indsatsområde i fremtiden.

- *Lærere og ledelse på et alment gymnasium forudser, at de bliver nødt til at være mere opmærksomme på, hvordan eleverne trives i klassen, når de bliver selvejende og skal have taxameterstyring. Derfor bliver gennemførelsesvejledning et indsatsområde på deres skole.*

Profilering af uddannelserne

Flere lærere og ledere på hhx og htx nævner behovet for profilering af skolen i forhold til stx, fx lapper en studieretning om kommunikation over et stx-område. Htx er opmærksomme på, at de skal profilere sig som en teoretisk og praktisk uddannelse med fokus på velfungerende værkstedsundervisning. De har tidligere fået kritik for ikke at kunne skabe et studiemiljø ligesom på det almene gymnasium, og derfor gør de nu meget ud af at markere sig som en selvstændig uddannelse med et selvstændigt studiemiljø. Lærerne fortæller, at deres elever tidligere kæmpede for at blive accepteret af dem, der gik på det 'rigtige' gymnasium. Den kamp ser de ikke mere, og det ser de som et tegn på, at eleverne føler sig accepteret. Samtidig siger de, at det er farligt helt at slippe tilknytningen til teknisk skole, fordi de ser sig selv som en del af den. Dette er fx markeret fysisk på et uddannelsescenter, ved at hoveddøren til htx-afdelingen vender ind mod de andre afdelinger og ikke ud mod hovedgaden.

Nogle elever på social- og sundhedsskolen mener, der er brug for at arbejde med uddannelsernes image, så de kan få mere status i samfundet.

Især vekseluddannelserne og produktionsskolerne vil gerne have mere samarbejde med eksterne parter. Social- og sundhedsskolerne vil fx gerne have et større og mere formaliseret samarbejde med UU-centre og andre parter, der støtter eleven, der hvor skolen ikke har kapacitet til det. Flere skoler vil gerne udvide brobygningsaktiviteter, fx vil eleverne på et teknisk gymnasium gerne have brobygning til universitetet.

På teamniveau – faglige tiltag

Generelt har skolerne brugt mange ressourcer på vedligeholdelse og indretning, især med henblik på at styrke rammerne for elevaktiverende arbejdsformer som gruppe- og projektarbejde. Dette er fortsat et indsatsområde på flere skoler, især fordi de mangler grupperum eller andre former for eleverarbejdspladser.

- *På et alment gymnasium fortæller lærerne, at de har mange kvadratmeter, men at klasseværelserne er for små og fællesarealerne er for store.*
- *På en skole nævner lærerne, at skolen har fået et nyt lokale, der specielt er beregnet til matematik, og at det er et væsentligt aspekt af undervisningsmiljøet.*
- *Skolerne er generelt i fuld gang med at udbygge it-faciliteterne. Lærerne på et handelsgymnasium vil gerne have flere smartboards og integration af dem i undervisningen samt mere brug af det elektroniske kommunikationssystem Fronter. Et teknisk gymnasium mangler et velfungerende konferencesystem. Eleverne på en teknisk skole ønsker opdaterede computere, og på et handelsgymnasium efterspørger eleverne bedre trådløs adgang.*

På elevniveau – Frivillige aktiviteter og skolemiljø

Styrkelse af skolemiljøet

En del skoler ønsker at skabe et skolemiljø, hvor eleverne bruger skolens faciliteter mere efter skoletid. Ledernes og lærernes begrundelse er, at det vil styrke et tilhørsforhold mellem skolen og eleverne, der også bygger på elevernes ungdomskultur og fritid. Mange skoler tilbyder frivillige sportsaktiviteter, og der er enkelte eksempler på frivillige aktiviteter med et tydeligt fagligt indhold.

- *Et teknisk gymnasium har planer om at lave en science klub, og skolen støtter en frivillig aktivitet om virksomhedsøkonomi ved at sætte en lærer på i begyndelsen af projektet. Projekterne er afhængige af lærere, som selv synes, det er spændende, og som derfor tager initiativet til at udbyde og holde aktiviteten i gang.*

Mange elever skal med bussen hjem og bliver derfor ikke på skolen for at lave lektier eller deltage i frivillige aktiviteter. Billedet er tydeligst på omlandsskoler, der ligger uden for byen, og derfor ikke er en del af bymiljøet, men også på et midtbygymnasium nævnes problemet.

- *På en teknisk skole kan eleverne bruge skolens computere og grupperum til kl. 18, og det benytter mange sig af, især hvis de bruger software, som er for dyrt at købe selv.*
- *På et teknisk gymnasium siger eleverne, at de ofte bliver på skolen og arbejder til kl. 17 eller 18, og at også mange lærere gør det.*

Eleverne vil gerne på forskellig vis sætte deres præg på skolen. Nogle skoler har gode erfaringer med at inddrage elever i indretning af særlige elev- eller studierum.

- *I et teknologiprojekt på et teknisk gymnasium skal eleverne tegne nogle forslag til, hvordan de kan placere bænke og borde udenfor, så området bliver mere attraktivt. Lærerne synes, det er en god måde at engagere eleverne på, fordi det er en realistisk opgave, som kan omsættes til rigtige mål for skolen.*

På en skole vil eleverne gerne have en plakatsøjle, hvor de må hænge ting op. Nogle efterspørger borde og stole udenfor, et skur til rygerne eller nogle fodbolde til at spille med i pauserne. Andre ønsker et elevkøkken med mikroovn og elkedel, så de kan tage middagsrester med i stedet for at købe dyr mad i kantinen. De kunne så sidde sammen og spise andre steder end i kantinen, hvor der ikke er plads til alle. Eleverne vil som oftest også gerne have deres eget klasseværelse i stedet for at være 'vandreklasser'.

Elevernes sundhed

Som tidligere nævnt forudser nogle lærere på social- og sundhedsuddannelserne, at der vil komme øgede forventninger til skolerne om at være aktive medspillere i elevernes sundhed. De vil gerne udbygge den måde, de arbejder med fysisk aktivitet som en integreret del af undervisningen. Elever fra flere forskellige uddannelsesstyper efterspørger, at skolen giver mulighed for en sund livsstil, både gennem kantinens udbud og gennem frivillige eller integrerede fysiske aktiviteter, fx mulighed for styrke- og motionstræning på skolen. Der er dog enighed blandt eleverne om, at det er deres eget ansvar at spise sundt og dyrke motion.

Beslutningsgrundlag

Denne del af rapporten fungerer som et *beslutningsgrundlag* til DCUM, på baggrund af hvilket centret kan vælge at igangsætte en indsats overfor ungdomsuddannelserne. Beslutningsgrundlaget afspejler således nogle valg, DCUM skal træffe i forbindelse med indsatser og inspirationsmaterialer.

- Det første valg drejer sig om, hvilke indsatser inden for undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne DCUM på nuværende tidspunkt skal understøtte gennem udvikling af inspirationsmaterialer, dvs. *hvad*, der skal arbejdes med.
 - DCUM har ønsket at afdække, hvad ungdomsuddannelserne er motiverede for at arbejde med i udviklingen af undervisningsmiljøet for at lade de områder, hvor uddannelserne allerede er motiverede, være de første indsatsområder.
- *Det næste valg* drejer sig om, hvordan indsatsen fra DCUM's side kan tilrettelægges og formuleres meningsfuldt for ungdomsuddannelserne, dvs. *hvordan*, der kan arbejdes med indsatserne, og derigennem hvilken støtte DCUM kan give ungdomsuddannelserne gennem inspirationsmaterialerne.
 - Dette beror på en forståelse af dynamikken i undervisningsmiljøets mekanismer og disses virkninger på elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed på ungdomsuddannelserne (se bilag 1 'Aktørernes mentale kort over undervisningsmiljøet').
 - Afdækningen af, hvordan skolerne allerede arbejder med undervisningsmiljøet, spiller også ind på tilrettelæggelsen af indsatserne fra DCUM's side, idet der er oplevede problemområder, som skolerne gerne vil have hjælp til.
 - Det kan komme på tale at målrette indsatserne over for ungdomsuddannelserne, hvilket betyder følsomhed overfor særlige kendetegn på ungdomsuddannelserne.

Hvilken støtte vil skolerne gerne have fra DCUM?

Lærerne har ønsker om støtte i vejledningsarbejdet både i forhold til den enkelte elev og klassen. Lærere og ledelse ønsker støtte til selve arbejdet med at lave undervisningsmiljøundersøgelser. Eleverne har ingen udtalelser om behov for støtte.

Vejledning og undervisningsformer

Lærere fra forskellige uddannelsestyper nævner ønsket om et idekatalog til variation i undervisningen. Flere efterspørger ideer til indretning af fleksible læringsrum, fx konkrete forslag til indretning af klasselokaler. Flere lærere vil også gerne have kurser, der klæder dem bedre på til at kunne håndtere problemer blandt eleverne og kurser om mentorordninger til de svage elever. Fx et materiale om konfliktløsning til studievejlederne.

Håndtering af undervisningsmiljøundersøgelser

Skolerne vil generelt gerne høre om andre skolers erfaringer med undervisningsmiljø, herunder inddragelse af eleverne i arbejdet - fx på DCUM's hjemmeside. Der kunne også være en chatfunktion, så man kunne udveksle med andre skoler og se, hvordan de arbejder, og en parallelside til eleverne.

Lærerne efterspørger ideer til reel elevinddragelse, som ikke efterlader eleverne med en følelse af, at 'de gør alligevel, som de selv vil'. Fx i form af nogle samarbejdsmodeller. Det kunne også være en introduktion til eleverne om at deltage i demokratiske fora på skolen. Lærerne vil gerne have et materiale til elevrådet om, hvordan man får et gedigent elevrådsarbejde til at fungere og fx undgår, at det bliver båret af enkelte personer.

Flere skoler vil gerne have ideer til, hvordan man bearbejder de mange besvarelser fra undervisningsmiljøundersøgelsen og får overblik over resultaterne, så skolen kan omsætte resultaterne til handlinger. Det er ikke så svært at få udfyldt skemaerne, men det er svært at få talt besvarelserne sammen og gjort dem overskuelige.

Desuden efterspørgeres vedligeholdelses-værktøjer, der kan være en støtte til at vurdere og videreudvikle indsatserne. Både ledere, lærere og elever nævner risikoen for at glemme indsatsområderne, hvis der ikke løbende følges op dem. Lærere og ledelse ønsker et nemt system, hvor man kan sætte besvarelserne ind i 'ligesom en APV med handleplaner i halen af

resultaterne'. Så man fx får ideer til handleplaner, hvis man har værdier under 5 på en skala fra 1-10. Handleplanerne kunne være niveaudelt: 'Hvis I er begyndere, og hvis I vil bruge lidt flere ressourcer på det, kan I gøre sådan og sådan...'

På nogle skoler foreslår lærerne en webbaseret database, hvor man kan logge på som skole og få programmet til at samle skolens data og finde handleplaner i forhold til resultaterne. Nogle nævner, at det også kunne give ministeriet et godt billede af status på skolerne.

Kontakten mellem DCUM og skolerne

Alt efter hvem materialet henvender sig til, kan de sendes til ledelsen, teamkoordinatorerne eller elevrådet. Det er vigtigt, at materialer udsendes på strategiske tidspunkter, hvis det ikke skal drukne i mængden, fx ikke ved skolestart eller i eksamensperioder.

Nogle lærere foreslår, at de selv skal kunne gå ind via et link på DCUM's hjemmeside, hvor der ligger forskelligt materiale til arbejdet med undervisningsmiljøet, som de kan vælge imellem.

Nogle skoler ønsker, at DCUM skal komme ud og fortælle om deres tilbud på skolerne, da materialet ellers bare kommer til at ligge. Det kan fx være præsentation af et spil, som læreren kan afprøve sammen med DCUM-konsulenten. Hvis der sættes tid af til det, og lærerne prøver noget af i fællesskab, er deres erfaring, at det får en god gennemslagskraft.

Nogle foreslår fælles oplæg for skoletyper, fx gymnasiale uddannelser, med et diskussionsforum, så man får inspiration fra andre end kolleger på sin egen skole.

På nogle skoler siger lærerne og ledelsen, at det ikke skal være et inspirationsmateriale, men et dialogmateriale. Det er ikke ideer, der mangler, men strategier til at få sat undervisningsmiljøtiltag i gang og få midler og ressourcer (tid og kræfter) til det.

Nogle lærere foreslår, at der laves en overskuelig folder med tegninger om denne undersøgelses resultater til lærerne og til eleverne. En oversigt over, hvad der er vigtigt for et godt undervisningsmiljø, ligesom der findes foldere om et godt arbejdsmiljø.

Særlige ønsker fra de gymnasiale uddannelser

Nogle lærere vil gerne have et materiale om undervisningsmiljø, som kan bruges til et studieretningsprojekt, fx tværfagligt dansk og design. De efterspørger materialer, der kan aktivere lærere og elever sammen og få elever til at arbejde sammen i forskellige grupperinger, fx på nettet.

Særlige ønsker fra vekselluddannelserne

Lærerne vil gerne have kurser om håndtering af forskellige elevgrupper, især elever med anden etnisk baggrund, 'zapper-elever', og hvordan man kan imødekomme meget forskellige elever gennem forskellige læringsstile.

På en teknisk skole siger lærerne, at de gerne vil have et materiale, der kan bruges til at af-dække elevernes behov, og som kan vejlede lærere og ledelse i opfyldelsen af behovene. Det skal helst være enkelt og må ikke være 'højpandet'. De vil gerne have et materiale, der kan svare på, hvordan man kan lave 'anderledes undervisning' og et 'godt projekt', som gør eleverne fagligt stolte.

Særlige ønsker fra produktionsskolerne

Produktionsskolerne efterspørger et tilgængeligt materiale om uddannelsesvalg. Eleverne kan gå ind på uddannelsernes hjemmesider (fx de tekniske skoler), men de er teksttunge med høj LIX og tit svære at finde rundt i. Der ligger mange tilbud skjult, som lærerne heller ikke er opmærksomme på. Der er brug for et samlet overskueligt materiale på Cd-rom. Materialet skal ikke være læse- og skrivetungt. Det kunne fx være sjove film om: mobning, hvordan man opfører sig på en arbejdsplads, omgangstone – film, som kan sætte nogle diskussioner i gang.

Hver anden uge har forstanderen alle eleverne samlet, og der er det oplagt at bruge sådan et materiale. En ulempe er dog, at de får mange materialer – papirer og Cd-rommer mv., og det er ikke alt, der bliver åbnet.

Forslag til indsatsområder for DCUM

Følgende forslag er udarbejdet til brug for planlægning af DCUM's arbejde, men forslagene kan naturligvis også fungere som inspiration for skolernes planlægning af arbejdet med undervisningsmiljø.

I forberedelserne til undersøgelsen blev der gennemført et fokusgruppinterview med leder-, lærer- og organisationsrepræsentanter samt repræsentanter fra Undervisningsministeriet. Her slår deltagerne bl.a. følgende fast:

- Det er vigtigt, at udvikling af undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne tager højde for, at der er tale om andre aldersgrupper end i folkeskolen. Eleverne/de studerende er mere modne, de er unge eller unge voksne, og der er ofte større spredning i aldersgrupperne på uddannelserne.
- Tilbud og faciliteter til elever og studerende sætter dermed andre krav for skolernes fysiske og æstetiske udformning end i folkeskolerne. Lektiecafeer, tilbud efter skoletid, muligheder for udfoldelser, der understøtter læring og uddannelsen generelt er vigtige.
- Udvikling af eleverne fra elever til studerende, understøttelse af studiekompetence og selvstændighed stiller krav til studiemiljøet. Og det stiller krav til lærerne om at kunne fungere som coach/mentor/tutor, der kan understøtte elevernes læring.
- Det sociale miljø er forskelligt afhængigt af, om uddannelserne er længerevarende, klasse-/holdbaserede forløb eller korte, afgrænsede skoleforløb, vekslende med praktik.
- Manglende 'vi-følelse' og individualisering af fx EUD-uddannelserne stiller store krav til vejledning og tæt lærer-elev kontakt. En del unge har store personlige, kæreste- eller familiemæssige problemer, der spiller ind på engagement og oplevelse af det sociale miljø.
- Mobning eksisterer, men er et mindre problem end i folkeskolen, hvorimod skabelse af et trygt ungdoms-/voksen læringsmiljø er vigtigt.

Ikke børn, men unge voksne

Skolen og uddannelsen er lære-steder & være-steder for unge voksne.

På ungdomsuddannelserne er eleverne ikke mere børn, der opdrages af voksne, men mange af de unge er heller ikke endnu "rigtige" voksne, der autonomt kan styre deres eget skolefor-

løb og studieproces. Nogle magter det slet ikke, men det gør dem ikke mindre selvstændigheds-hungrende. Disse unge kan dog have særlige udtryk, der er ekstra svære for lærerne, skoleledelsen og uddannelserne at håndtere.

Når de unge som 15-16-årige påbegynder en ungdomsuddannelse har de gået i institutioner og været omgivet af pædagoger i sammenlagt ca. 25.000 timer. De er trætte af at blive behandlet som børn, der skal tilpasses de voksnes verden og dens regler, normer og krav. De forlanger at blive set, de forlanger respekt, (med)ansvar, (med)indflydelse og dialog. De vil ikke have flere pædagogisk udformede påbud og kampagner, der vil styre dem og retlede dem til dette eller hint. Og de er glade for at forlade folkeskolen og folkeskolelærerne, der har kendt dem fra de var små børn og til det sidste tenderer til at behandle dem som sådanne.

Denne modstand viser sig fx tydeligt i de unges afvisning af kampagner, der vedrører deres sundhed, idræt og madvaner, fx: "Skolen skal ikke blande sig. Det kan vi selv finde ud af". Selvom mange undersøgelser og al erfaring viser, at for mange unge er usund livsstil, dårlige madvaner, fedme, for stort indtag af alkohol, tobak eller rusmidler faktisk et stort problem. For deres velbefindende, for deres identitetsdannelse og for deres uddannelse. Ikke så få har indlæringsvanskeligheder, og mange dropper ud af uddannelserne pga. sådanne problemer.

I ungdomsuddannelserne står de unge voksne midt i en identitets- og socialiseringsproces, der stiller store krav til skolen om medbestemmelse, plads til selvstændig udfoldelse, træning i demokratiets processer og afprøvning af en bred vifte af arbejds- og samværsformer.

Udviklingen af selvstændighed og styring af egen afklarings-, uddannelses- og dannelsesproces beskriver en progression gennem skoleforløbet. Dette gælder, hvad enten der er tale om de gymnasiale uddannelsers sammenhængende 3-årige forløb for de mest ressourcestærke unge, eller der er tale om erhvervsuddannelsernes og produktionsskolernes mere opsplittede, individualiserede forløb for unge med ringere ressourcer og færre kompetencer.

Derfor må udviklingen af de forskellige aspekter af skolernes undervisningsmiljø – trivsel, læring, sundhed og sikkerhed – hvis den skal have effekt, medtænke, hvorledes man imødekommer de unge voksnes krav om respekt, dialog og medindflydelse. I modsat fald kan skolerne og lærerne komme til at bruge megen tid og ressourcer på aktiviteter, der nok dokumenterer, at der arbejdes med undervisningsmiljø, men effekten på elevernes adfærd vil forblive begrænset.

Ikke pædagoger, men faglærere, der savner flere 'værktøjer'

For at sætte det på spidsen: på ungdomsuddannelserne er lærerne ikke pædagoger, men faglærere.

Dette er naturligvis ikke hele sandheden. De faglærere, der ikke er seminarieuddannede, har som oftest en pædagogisk efteruddannelse eller overbygning (pædagogikum), og alle undervisere på ungdomsuddannelserne reflekterer naturligvis i et eller andet omfang over pædagogiske og didaktiske problemstillinger i forbindelse med deres undervisning og elevernes læring.

Ikke desto mindre peger undersøgelsesmateriale på, at lærer-elev relationen er helt central for elevernes trivsel og læring, og da disse to elementer er nøje knyttet sammen, må tilbud til skolerne om forbedring af undervisningsmiljøet inddrage dette.

Lærerne og skolerne har derfor en opgave med at udvikle aspekter af lærerarbejdet, der som oftest ikke kun vedrører det strengt faglige, men netop relationen mellem eleverne og underviseren. Og dette skal ske på en måde så eleverne oplever respekt, ansvarliggørelse, (med)indflydelse, dialog og plads til deres selvstændige udfoldelse som unge voksne i skolen og uddannelsen. Mange elever har været 'lidt for tæt på for mange pædagoger'. På produktionsskolerne er problemstillingen omvendt. Her arbejdes primært med relationen og den unge voksnes selvforståelse, engagement og ansvar. Den faglige læring kunne tydeliggøres.

Relationsarbejde er en delikat proces, der for mange lærere stiller krav om kompetencer, der ikke nødvendigvis har været en del af deres uddannelse. Det er udvikling af og forståelse for de relationelle processer i selve undervisningen og i aktiviteter på skolen i tilknytning til undervisningen og uddannelsen samlet set.

På den ene side er det en pædagogisk proces overfor eleverne, der samtidig stiller krav om disciplin og medansvar fra eleverne. Lærerne skal naturligvis fastholde, at også eleverne har ansvar for deres egen faglige læring, for klassekulturen (den gode omgangstone) og for det samlede fællesskab på uddannelsen.

På den anden side er det en demokratisk proces, der kræver, at lærerne og skolen accepterer, udfordrer og appellerer til elevernes selvstændigheds- og uafhængighedstrang, og derfor i voksende omfang må stole på, at eleverne efterhånden 'kan selv'.

Skolerne og lærerne har derfor brug for 'værktøjer', der træner og understøtter lærerne i udviklingen som rollemodeller og medspillere for de unge – uden at 'trænge sig pædagogisk på' og uden at intimidere deres eksperimenter med identitet og selvstændighed.

Dette peger på behov for at udvikle og målrette værktøjer til lærerne for, at de bedre kan fungere som kontaktlærere, som coach, mentorer eller tutorer for eleverne. Det kan være som støtte for eleverne i elevråd, bestyrelse og andre samarbejdsorganer på skolen. Men også som støtte til aktiviteter som lektiecafeer, fællessamlinger, studieture, fester og cafeer og lignende.

Lærerne har ikke automatisk, eller fra deres uddannelse, de kompetencer, der er behov for i udviklingen af den rent faglige vejledning, i konfliktsituationer i klassen eller på holdet, til støtte for samarbejdsprocesser i grupper og projektundervisning. Det samme gør sig gældende, hvis der forekommer mobning, eller ved svære samtaler af mere privat karakter for eleverne, der mangler voksne samtalepartnere og ikke lige mener, at studievejlederen (hvis der er en sådan) er den rette at henvende sig til.

Konkrete forslag til udvikling af inspirationsmaterialer

Inspirationsmaterialer, der vedrører trivsel

Konkret kan inspirationsmaterialer fx bestå i:

- 1 *Undervisningsmaterialer, web-baserede spil og/eller øvelser*, der sætter fokus på god omgangstone og på klasserumskultur til forebyggelse af mobning og isolering.
 - Kursustilbud til lærere om brug af disse materialer og lærerens rolle i løsning af problemer med 'god omgangstone' / mobning i klassen
 - Klassens regler – spil/øvelser til klassen med eksempler og metoder til at arbejde med adfærd og normer i klassen.

- 2 *Generelle tilbud til lærere om*
 - Kontaktlærerrolle – hvem og hvordan?
 - Konflikt håndtering i klasseværelset
 - Mentor og tutorsamtaler:
 - Den faglige/ den gode vejledningssamtale - Hjælp fra læreren
 - Mål og rammer for samtalen
 - Skabeloner til brug for samtalen
 - Coaching – hjælp til elevens selvhjælp. Hvordan kan du fokusere dit skolearbejde? Redskaber – skabeloner – øvelser.

- 3 *Elevinddragelse – medindflydelse*
 - Materialer, der understøtter elevernes deltagelse i det formelle skoledemokrati, fx undervisningsmaterialer til arbejde i elevråd, sikkerhedsudvalg/SU, bestyrelser mv., fx udviklet sammen med samfundsfaglærere
 - Formelle regler – tavshedspligt – ansvar – casebaseret/konkrete skoleeksempler
 - Elevinddragelse i konkrete forhold og ændringer i skolehverdagen. Det formelle skoledemokrati tiltrækker ikke mange elever, og det er ofte svært at få etableret elevråd, der fungerer over længere perioder. Ofte er elevrådsrepræsentanter isolerede og selvstændiggjorte ift. resten af eleverne. Pointen er, at eleverne skal have demokratisk indflydelse og ikke kun formel repræsentation
 - Råd og tips til skoleledere og lærere om (ad hoc) inddragelse af elever i aktuelle og konkrete skoleforhold. Fx. Ombygninger/ tilbygninger – særlige faciliteter til elevophold – nye procedurer på skolen – adfærdsregler – nye 'politikker' i kantinen, regler for fester, tyveri, hærværk/graffiti, mv.

- 4** 'Min skole'. Hvorledes udvikler skolen en skoleidentitet med stolthed over skolen og uddannelsen?
- Råd og tips til skoleledere og lærere, der kan understøtte en proces til udvikling af en 'skoleidentitet'. Udvikling af traditioner – baller/særlige fester for gamle elever, fejring af svendeprøver, særlige gode indsatser på klassebasis
 - Udvikling af et inspirationskatalog med forslag til skolerne om fællesaktiviteter for hele skolen, aktivitetsdage, sportsdage, deltagelse i nationale, internationale eller helt lokale konkurrencer: Young Enterprise, turneringer med naboskoler, kemi-olympiade el. lign.
 - Eksempler på tilbud om rum og faciliteter til klubber på skolen – skak, paraglidning, bands udenfor skoletid (musik-/øverum) og lignende. Med eller uden deltagelse af lærere, men med ansvarlige lærere tilknyttet.

Inspirationsmaterialer, der vedrører læring

Konkret kan inspirationsmaterialer bestå i:

- 1** *Gruppearbejdskompetencer – hvordan?* Undervisningsmateriale med vejledning til læreren. Det Gode Gruppearbejde. Organisering, grupperoller, gruppedisciplin. Hvordan udvikles synergieffekt i gruppearbejdet – og ikke blot fordeling til individuel og stykvis bidrag?
- 2** *Fremlæggelse*. Øvelser til mundtlig og skriftlig formidling og fremlæggelse af resultater, af gruppe- og enkeltopgaver.
- 3** *Lektiecafeen – hvordan bliver den brugt af de, der har brug for det?* Råd og tips til etablering og fastholdelse af eleverne, der har brug for det i lektiecafeen. Brug af ældre elever i lektiecafeen.
- 4** *Quiet please! Hvordan skaffer jeg ro i klassen?* Spil, øvelser, dialogmaterialer til brug i urolige klasser.
- 5** *Variation i undervisningen – hvordan arbejdes der med variation over dagen, over ugen, over året?*
 - Variation i form af tættere kontakt til og samarbejde med det omgivende samfund. Brobygningsaktiviteter til videregående uddannelser, virksomhedsbesøg, besøg af eksterne parter på skolen, der kan anskueliggøre anvendelse af den teoretiske undervisning i det praktiske liv.
- 6** *Projekt 'den gode undervisning og den gode lærer'*. Eleverne har mange kommentarer til lærernes undervisning, fx varieret/ ikke – varieret undervisning, 'kedelig' – inspirerende, upersonlig – imødekommende osv.
 - Projekt 'den gode lærer' er et forslag, der vil være kompliceret at udvikle, da det direkte rører ved lærerens professionsudøvelse. Det er ment som et oplæg til debat, der evt. kan komme i stand med inddragelse af lærergrupper, der forlods har udvist interesse for et sådant projekt.

Inspirationsmaterialer, der vedrører sundhed

Konkret kan inspirationsmaterialer bestå i:

- 1** *Undervisningsmaterialer om sundhed* – gode eksempler fra forskellige skoletyper. Opgaver og praktiske eksempler, målinger af puls, vægt, vejtrækning mv. Udvikles i samarbejde mellem idræts-, ernærings- og samfundsfagslærere.
- 2** *Råd & vink til elever, der deltager i kantinedrift/kantineudvalg*. Elever bør inddrages i kantinedriften og have indflydelse på udvalg af produkter mv.
- 3** *Skolediskussion af kantineudvalget*. Signalværdien af udbuddet i kantine og af, hvilke automater der er opstillet på skolen. Hvem bestemmer?
- 4** *Hvorledes kan kantine spille en mere aktiv rolle i skolemiljøet?* Tværfaglige emner i undervisningen, hvor eleverne arbejder med sundhedstemaer.
- 5** *Råd & vink til elever, der arbejder med idrætsdage eller sundhedskampagner*. Materialer og eksempler på 'hvad der virker?'

Inspirationsmaterialer, der vedrører sikkerhed

Konkret kan inspirationsmaterialer bestå i:

- 1** *Inspirationsmaterialer til skoler til inddragelse af eleverne i sikkerhedsarbejdet*. Eleverne kan inddrages i sikkerhedsarbejdet, forstå dets betydning, regler og muligheder. Eleverne kan bidrage med nye vinkler på løsning af konkrete problemer og tage et medansvar. Dette vil ligge i forlængelse af arbejdet de steder, hvor eleverne i forvejen sidder i sikkerhedsudvalg/SU.

Opsummering og perspektivering

I det følgende opsummeres de fire fokusområder trivsel, læring, sundhed og sikkerhed med den hensigt at sammenstille ideer til indsatsområder med generelle tendenser og krav på ungdomsuddannelserne.

I kort form kan man sige, at ungdomsuddannelsernes opgave tidligere var at undervise de unge i et givent fagligt stof til at besidde bestemte kvalifikationer, der kunne fungere på et relativt stabilt arbejdsmarked eller i studier.

Nu ses uddannelse som læring, hvor den unge, ud over faglige kvalifikationer, også bibringes kompetencer, der sætter ham/ hende i stand til selvstændigt at kunne lære mere, at kunne omstille sig og at kunne indgå i nye sammenhænge. Altså en mere aktiverende, inddragende og selvstændiggørende læringsproces, hvortil der kræves både almene, faglige, sociale og personlige kompetencer.

Undervisningen må derfor i højere grad varieres og tilpasses den enkelte i mere individuelle forløb eller ved hjælp af undervisningsdifferentiering. Elevplaner, gennemførelsesvejledning, kontaktlærerordning, elevcoach og andre krav og tiltag spiller sammen med ønsket om stærke faglige miljøer, nysgerrighed og fornyelse, progression i læringen, selvstændighed, ansvarlighed og demokratisk deltagelse. Målet er fastholdelse af den unge i den enkelte uddannelse for at forhindre frafald og for at få flere unge til at gennemføre en ungdomsuddannelse.

Uddannelse for unge er mange ting og spiller sammen med hele den unges person og livsstil. Undervisning er ikke kun bøger, tavle, værksteder, lærere, praksis og teori, men også sociale kompetencer som fx samarbejdsevner, omstillingsparathed, dialog osv. Undervisning og undervisningsmiljø indeholder dermed også elevernes personlige og alsidige udvikling og andre, mere almene kompetencer.

Den tætte sammenhæng, der især for eleverne synes at være mellem trivsel og læring, peger på at imødekomme de unge voksne, således at de på ungdomsuddannelser møder respekt og anerkendelse, får ansvar, medindflydelse og deltager i dialog om uddannelsen og læringen.

Dette overordnede syn på uddannelse og undervisning af de unge kan sammenstilles med nogle af de krav, som afspejles i de nye tiltag og reformer af ungdomsuddannelserne.

Ideer til indsatsområder:

Trivsel

Eleverne	Indsatsområder	Refererer til temaer og elementer i udvikling af ungdomsuddannelserne
<p>Interviewmaterialet peger på den gode omgangstone som meget vigtig for elevernes trivsel. Et indsatsområde kan derfor være forskellige måder og metoder til at arbejde med denne problemstilling. Det kan dreje sig om emner som:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konfliktåndtering i klasseværelset • Klasserumskultur, fx udvikling af regler for adfærd på klassen • Grupperoller i gruppearbejdet • Metoder til at styrke tolerancen og rummeligheden blandt eleverne 	<ul style="list-style-type: none"> • Personlige og sociale kompetencer • Personlige og sociale kompetencer • Sociale kompetencer • Personlige og sociale kompetencer
<p>Med hensyn til elevinddragelse og medindflydelse kan peges på tiltag, der styrker det formelle elevdemokrati, som fx deltagelse i:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Elevråd • SU • Sikkerhedsudvalg • Skolebestyrelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Almene og sociale kompetencer
<p>Med hensyn til skolemiljøet og opbygning af skoletilhørsforhold eller skoleidentitet kan der være tale om undersøgelse af, hvordan eleverne får tydelig indflydelse på lokaler med:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opslagstavler • Farver • Elevudstillinger • Elevoptræden – film, drama, musik, projektfremlæggelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Almene og sociale kompetencer
<p>Og det mere uformelle, der inddrager elever i ad hoc opgaver på skolen, som fx nybygninger/ ombygninger:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Udsmykning af lokaler, elevudstillinger • Fester og temadage mv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Medindflydelse og medbestemmelse
<p>Udvikling af skoletilhørsforhold eller 'Min skole'-oplevelse kan dreje sig om:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fester • Gammel-elev dage • Svendepøve-fejring osv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Almene og sociale kompetencer
Lærerne	Indsatsområder	Refererer til temaer og elementer i udvikling af ungdomsuddannelserne
<p>Som støtte til lærernes arbejde med elevernes trivsel peges på følgende funktioner i lærerarbejdet, som kan understøttes og udvikles:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kontaktlærerrolle • Mentorfunktion • Tutor eller • Coach 	<ul style="list-style-type: none"> • Ændring af lærerarbejdet fra faglærer til faglærer-plus-supplerende, mere relationelle aspekter mellem lærerne og de unge

Læring

Eleverne	Indsatsområder	Refererer til temaer og elementer i udvikling af ungdomsuddannelserne
<p>Eleverne lægger vægt på variation i undervisningen, ro i undervisningen og muligheder for fordybelse</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gruppearbejde • Fremlæggelse • Lektiecafeen • Ro-i-klassen 	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale og personlige kompetencer, variation i undervisningen, forskellige læringsstile, fordybelse og faglighed • Almene og personlige kompetencer, faglighed • Individuel tilrettelæggelse, variation i undervisningen, forskellige læringsstile, fordybelse og faglighed • Sociale og personlige kompetencer, variation i undervisningen, forskellige læringsstile, fordybelse og faglighed • Brug af elevplan
Lærerne	Indsatsområder	Refererer til temaer og elementer i udvikling af ungdomsuddannelserne
<p>Eleverne lægger vægt på tryghed i klassen og i forholdet til læreren, at de kan få hjælp fra læreren, og at der er variation i undervisningen. Eleverne taler om 'den gode lærer og den gode undervisning', og med det mener de, at læreren:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Er engageret • Er faglig kompetent • Kan gå i dialog om det faglige, så eleverne kan forstå det • Kan tale elevernes sprog • Har en seriøs indstilling • Kan give plads for sjov, så undervisningen ikke bliver 'kedelig' 	<ul style="list-style-type: none"> • Ændring af lærerarbejdet fra faglærer til faglærer-plus-supplerende, mere relationelle aspekter mellem lærerne og de unge • Elevernes medind-flydelse og medbestemmelse • Brug af elevplan • Almene og sociale kompetencer
<p>Læringen hænger – for eleverne mere end for lærerne – tæt sammen med trivsel og tryghed i klassen og i skolehverdagen. Mange af de forhold og anbefalinger, der således peger på trivselsfremme, kan med fordel også bruges til at fremme et godt lærings- og undervisningsmiljø. Det drejer sig fx om styrkelse af lærernes kompetencer som:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kontaktlærere • Mentorer • Tutorer eller • Coach 	<ul style="list-style-type: none"> • Ændring af lærerarbejdet fra faglærer til faglærer-plus-supplerende, mere relationelle aspekter mellem lærerne og de unge

Fysiske forhold

It	<ul style="list-style-type: none"> • It faciliteterne skal være 'i orden'. Netadgang skal fungere. Maskiner og arbejdsstationer skal være opdateret • Relevante programmer på alle arbejdsstationer
Gruppearbejdspladser	<ul style="list-style-type: none"> • Der skal være tilstrækkeligt med gruppearbejdspladser (så man ikke skal lede eller sidde i kantinen)

Sundhed

Eleverne	Indsatsområder	Refererer til temaer og elementer i udvikling af ungdomsuddannelserne
Eleverne mener, at sundhed ikke er et område, som skolen eller lærerne skal blande sig i. Eleverne vælger selv, hvorledes og hvad de vil spise, og om de vil motionere eller ikke motionere for at styrke deres sundhed. De angiver selv, at kampagner og forskellige sundhedstilbud ikke har den store effekt – de vil selv bestemme. Der er dog erfaringer, der peger på, at eleverne påvirkes, når de arbejder med:	<ul style="list-style-type: none"> • Sundhedsemner i fagene og med faglig begrundelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Faglig fordybelse, elevinddragelse og medindflydelse
Der er også eksempler på, at:	<ul style="list-style-type: none"> • Flere træffer sunde valg, når mulighederne er der 	<ul style="list-style-type: none"> • Medindflydelse og medbestemmelse
Flere af eleverne sætter pris på:	<ul style="list-style-type: none"> • Idrætsdage • Muligheder for boldspil i pauser 	<ul style="list-style-type: none"> • Medindflydelse og medbestemmelse
Andre siger direkte adspurgt om idræt, at de bl.a. har valgt deres uddannelse for at slippe for idræt	<ul style="list-style-type: none"> • Fleksibilitet i tilbud 	<ul style="list-style-type: none"> • Medindflydelse og medbestemmelse

Sikkerhed

Skoler med værksteder og laboratorier er forpligtet til at overholde de sikkerhedsforskrifter, der knytter sig til sådanne faciliteter. Det virker, som om skolerne har helt styr på dette, og eleverne er i det store og hele trygge ved standarden.	<p>Dog kender få elever til:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brandøvelser på skolen <p>Og flere nævner problemer med:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Udluftning og små værksteder, hvor maskiner står tæt
---	--

Undervisningsmiljøer på ungdomsuddannelser – Elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed er en kvalitativ undersøgelse af, hvordan undervisningsmiljøet påvirker elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed. Rapporten tegner i Del I et rigt billede af, hvad både elever, lærere og ledere finder væsentligt i undervisningsmiljøet samt hvad, der konkret påvirker elevernes trivsel, læring, sundhed og sikkerhed på en række ungdomsuddannelser. I Del II giver rapporten et bud på, hvilke indsatsområder inden for undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelserne, DCUM kan understøtte, herunder hvilke konkrete inspirationsmaterialer, der kan udvikles.

Undersøgelsen er gennemført for DCUM af Metode-og DokumentationsCentret, Århus Amt, på 14 forskellige skoler i Øst- og Midtjylland i 2006. De deltagende skoler er fordelt på: 2 almene gymnasier, 2 handelsgymnasier, 2 tekniske gymnasier, 2 handelsskoler, 2 tekniske skoler, 2 social- og sundhedsskoler og 2 produktionsskoler. Skolerne er anonyme i rapporten.

dcum.

Dansk Center for Undervisningsmiljø • Danish Centre of Educational Environment
www.dcum.dk • dcum@dcum.dk • tlf. +45 722 654 00 • fax +45 722 654 01
Postboks 2077 • Blommevej 40 • DK • 8900 Randers